

Mens en Wereld

7e Jaargang no. 10 - October 1952

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKE ★ UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

De balans moet worden opgemaakt

IN het najaar worden meestal reeds de eerste gedachten gewijd aan de balans per eind December. Zakenlieden denken daar eerder aan dan anderen, maar voor iedereen komt op 31 December het moment om de balans op te maken.

Een geliefkoosde beeldspraak is deze balans voor sprekers op Oudejaarsavond of op Nieuwjaarsdag en het zijn dan juist meestal niet de zakenlieden die het woord voeren. Ik wil daarmee maar zeggen, dat het dus heel niet gek is een korte beschouwing te wijden aan de balans van het Humanistisch Verbond.

WE hebben alle reden om over de eerste drie kwartalen van het jaar 1952 tevreden te zijn. Verschillende belangrijke gebeurtenissen hebben zich voltrokken. Het Verbond trad op als gast-organisatie voor het eerste Internationale Congres, welk congres de stoot gaf tot oprichting van een Internationale Unie. Gegeven de verschillen in de wijze waarop de op het congres vertegenwoordigde organisaties in hun eigen land aan hun doelstelling uitdrukking geven kan de betekenis van het besluit tot oprichting van een Internationale Unie moeilijk worden overschat. Zij die het congres meemaakten en die dus van de uiteenlopende gezichtspunten kennis konden nemen, zullen de hierboven geponeerde stelling ten volle kunnen beamen.

Het congres was ook in ander opzicht een evenement. Zes jaar geleden durfden we toch niet te veronderstellen dat wij in 1952 gastheer zouden zijn op een Internationaal Congres in de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam; dat de deelnemers aan zulk een congres officieel door het Gemeentebestuur van Amsterdam in het Stedelijk Museum zouden worden ontvangen! Toegegeven dat deze twee feitjes maar uiterlijkheden zijn, maar toch.....

DE door het Verbond opgerichte stichting „Socrates” — tussen haakjes, bent U al contribuant? — zag een van de gestelde doelen reeds in vervulling gaan. De 24ste October hield Professor Dr. Libbe van der Wal zijn inaugurale rede. De zaal was vol en de receptie was druk bezocht. Ook bij deze gelegenheid zal de aanwezigen een

gevoel van voldoening bekropen hebben. Toegegeven, dat het bezoek aan de colleges tenslotte voor een groot deel het succes zal bepalen, maar toch.....

Als derde en voor deze balans laatste actiepost noem ik het conferentie- en vacantieoord „De Ark”, dat 22 Juni j.l. in gebruik genomen werd na een feestelijke opening tijdens welke een stromende regen de vreugde niet vermocht te temperen. Kort geleden vond de eerste officiële conferentie van Het Verbond in „De Ark” plaats, het was de Top-Kader-Conferentie. Toegegeven dat er nog een en ander te regelen valt voordat de exploitatie van „De Ark” geheel goed loopt, maar toch.....

WE zijn nu begonnen aan het laatste kwartaal en daar hangt veel van af. De uitbreidingsactie moet op volle toeren komen en in de laatste drie maanden van het jaar moet geoogst worden wat door ons werk in de eerste negen gezaaid werd. We mogen constateren dat het moderne Humanisme in Nederland iets is gaan betekenen en dienen de ons ten deel gevallen publiciteit te benutten.

Behalve aan de balans dient nu ook aandacht gewijd te worden aan de begroting. We zagen in het voorgaande af van een balans in cijfers. Dat wil ik voor de begroting ook even doen. De aldus bedoelde begroting bevat naast vele nieuwe plannen ook belangrijke posten betreffende consolidatie en uitbreiding van reeds onderhanden genomen werkzaamheden. In de vergaderingen van de gewesten en gemeenschappen zullen alle onderwerpen voor de begroting 1953 ter sprake komen. Er is veel, heel veel te doen.

MAAR... onze balans in cijfers en onze begroting in cijfers, leiden tot conclusies welke bepaald niet in overeenstemming zijn met die uit balans en begroting zoals ik in het voorgaande bedoelde. Financieel staat het Verbond voor schier onoplosbare problemen. Onoplosbaar? Neen, niet als U allen meehelpt. U ontving dezer dagen een circulaire met daarbij een in te vullen briefkaart. Stuurde U die kaart al terug? Deed U wat van U verwacht werd? Zo ja, dan komen we er toch.

J. BIJLEVELD.

ACTUALITEITEN

● **'s Werelds grootste euvel.** Kardinaal Pedro Segura, aartsbisschop van Sevilla, de leider van de anti-protestantse actie, weet welk het is. Het is een woord, een toverwoord, het is: vrijheid. Amen. Vrijheid van spreken en schrijven is erg, maar het ergste is vrijheid van aanbidding. Dit leidt tot „puinvorming van het moreel”. In Spanje is wel alle (morele) puin geruimd, ook dat van Guernica, mogen we onderstellen. Er zijn luchthartige mensen, zegt de kardinaal, die zich katholiek noemen, die zich hebben laten verleiden door waandenkbeelden van „de veroveringen of verrichtingen van de beschaving”. Dit is een particuliere stem uit de R. K. Kerk, zal een katholiek uit Nederland ons tegenwerpen. Goed, maar zo'n aartsbisschop, toch geen kleine man in de kerk, wordt niet gediskwalificeerd door het hoogste gezag. De kerk steunt op volstrekte gehoorzaamheid, ze is een gesloten hiërarchie. Sprak de aartsbisschop een ketterij uit, dan zou hem op z'n minst het zwijgen worden opgelegd. Dus, lezer, zal hij een goed-katholiek geluid laten horen. Want van beiden één, hij is gehoorzaam en spreekt de taal van de kerk, of hij maakt zich schuldig aan een van 's werelds grootste euvelen: hij eist voor zich zelf de — vrijheid van schrijven op.

● **Goed bedoeld.** Het blad van de principieel-vrijzinnige christenen Zwingli van 13 Sept. bevat een artikel van ds P. D. van Royen over het benaderen van ongelovigen, ten opzichte van wie de echt-vrijzinnigen een grote taak hebben. Ongelovigen zijn tenslotte verdoelden, zegt ds v. R. die zich geëmancipeerd hebben van kerkelijk bijgeloof, wat sympathiek is, maar met het badwater ook het (geloofs)-kind hebben weggeworpen. Hij wil ze dan met godsbewijzen aantonen, dat ze dwalen. Deze bewijzen zijn niet nieuw. Het eerste zegt, dat het heelal geen chaos, maar een kosmos is, dus een goddelijke bouwmeester onderstelt. Maar daar dit nog geen God-geest en God-vader inhoudt, wordt er een tweede bewijs aan toegevoegd, dat moet aantonen dat 's mensen hoogste geestelijke prestaties naar een bron wijzen, die Gods geest genoemd wordt. Wij hebben dan nog geen God-vader. Bovendien is het

specifiek christelijke dan nog zoek. Er moet dus nog wel iets bijkomen. Of denkt ds v. R. wellicht: Ce n'est que le premier pas, qui coute, of in goed Nederlands: Kom maar eerst over de drempel, dan volgt de rest vanzelf? Met dit licht geschut moest toch niet meer geschoten worden, dunkt ons en humanisten die niet „geloven” als verdoelden te betitelen gaat toch niet meer aan. Dat nemen ze niet.

● **Heeft de Index grote invloed?** Op het eerste gezicht zou men zeggen van wel. Een op de Index geplaatst boek mag een goed-katholieke lezer zonder speciale toestemming niet lezen. Maar wordt zo'n boek daarom niet gelezen door katholieken, ja, neemt soms een boek, doordat het op de Index geplaatst is, soms niet toe aan belang? Naar aanleiding van het op de Index plaatsen van boeken van de in het begin van dit jaar overleden Franse schrijver André Gide lezen wij — het ging speciaal over Gide's „Le retour de l'enfant prodigue” (De terugkeer van de verloren zoon) — het volgende, wat ons juist voorkomt: „Zij die het lezen willen, zullen het lezen, niettegenstaande het verbod. En de anderen zouden zonder dit verbod tot de lectuur ervan toch nooit gekomen zijn, op weinige uitzonderingen na. Neen. We kunnen ons er niet druk over maken.”

● **Daling van het aantal kloosterzusters.** Volgens een recent krantenbericht heeft de Paus voor leden van het congres van de kloosterorden voor vrouwen in een rede gezegd dat er tengevolge van het alarmerend dalen van het aantal leden in deze orden een crisis heerst. In sommige streken bedroeg de teruggang van het aantal vrouwen, dat de kloostergelofte aflegde een vijftig procent. Wij vinden dit alarmerend, noch onbegrijpelijk, maar zouden zo gaarne daarover eens een zakelijk onderzoek ingesteld zien, wetenschappelijk betrouwbaar. Wij vrezen echter, dat een dergelijk onderzoek, zo het al ingesteld zou worden, nooit gepubliceerd zou worden. In onderscheid met wat op het Internationaal Humanistisch Congres zo duidelijk aan de dag trad, het willen onderzoeken van elk probleem, houdt de Kerk de wetenschap buiten die sociale verschijnselen, die haar gevaarlijk voorkomen.

● **Geestelijke moeheid.** Te Oxford is in Augustus, even voor het Intern. Humanis-

tisch Congres te Amsterdam, het Intern. Vrijzinnige Congres gehouden. De vrijzinnigen waren in een stemming van vertrouwen, schrijft ds. A. de Wilde in het weekblad „Kerk en Wereld”, omdat zij van gevoelen zijn dat de traditioneel gerichte godsdienstigheid die tegenwoordig in de kerken de toon aangeeft, voorbij zal gaan. Ds de Wilde ziet er, behalve een onbeholpen poging om tot een oecumenisch Christendom te komen, een symptoom in van geestelijke moeheid, een verlangen naar een autoritaire leiding.

In het vrijzinnige Christendom vertoont zich een kentering, als wij ons niet vergissen, zowel internationaal als nationaal, tegen het teruggrijpen op belijdenissen van eeuwen her. Ook in ons land wordt het verzet tegen de nieuwe Kerkorde der N.H. Kerk sterker. Als humanisten, die ook het vrijzinnig Christendom afwijzen, mogen wij ons toch over dit verzet tegen verouderde autoriteiten, tegen deze symptomen van geestelijke moeheid verheugen.

● **Een verheugend Rooms-Katholiek geluid** laat Dr. A. v. d. Wey, O.Carm. in het Eindhovens Dagblad van 4 Oct. horen. Hij breekt de staf over „Volkskrant” en „Tijd”, welke reacties op het Humanistisch Congres in „Mens en Wereld” van September zijn gesignaleerd. Pater v. d. Wey merkt zeer terecht op: „Als katholieke congressen op dezelfde wijze werden verslagen in humanistische bladen, dan zouden wij dat ook zeer kwalijk nemen.” „Hoe steken humanisten bergen hoog in fatsoen af tegen deze politieke scribenten”, gaat hij door, en verwijst naar onze toonaangevende geschriften als zij handelen over de christelijke levens- en wereldvisie. Behalve fatsoen ontbreekt deze scribenten ook nog deskundigheid. Zij weten niet, dat volgens de katholieke opvatting God zich ook doet kennen buiten de openbaring in strikte zin, dat godsdienst en religie niet door elkaar gehaspeld mag worden, dat het onjuist is het humanisme in de schoenen te schuiven, dat het de verschijnselen van lijden, goed en kwaad, voorbijziet, dat het moderne humanisme niet optimistisch, maar realistisch is. Gelukkig, zo besluit Dr. v. d. Wey, weten de humanisten, dat niet alle Katholieken zo minderwaardig over hun overtuiging denken. Daarvan nemen wij gaarne nota.

● **Kan men zich een geïsoleerd humanistisch volksdeel denken?** Onwaarschijnlijk, ondenkbaar, zal ieder antwoorden. Wel bij het roomse volksdeel. Dit is trouwens niet eens een denkbaarheid, maar een werkelijkheid. Het Haags Dagblad van 23 Sept. schrijft daarover iets, wat onze aandacht vraagt. Het blad bespreekt een artikel van pater Jelsma in Vrij Nederland, die de abnormaal hoge criminaliteit, onder het roomse volksdeel, het onvoldoende aandeel in het nationaal inkomen en het zwakke contingent dat de katholieken bijdragen aan de intellectuele groepen van ons volk, toe-

MENS EN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. **Redactieraad:** H. Bonger, Dr J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Dr O. Noordenbos, Mr A. Stempels. **Adres Redactie:** Oranjelaan 38, Amersfoort. Copie vóór de 1e v. d. mnd. inzenden. — **Adres Administratie:** Bleyenburgstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht. — **Advertentie-tarieven** op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel; kolombreedte 63 mm. — **Abonnementsecondities:** Leden gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. Buitenland f 3,—. — **Prijs losse nummers** f 0,20. — Inlichtingen betr. lidmaatschap en aanmeldingsformulieren Humanistisch Verbond worden verstrekt door Centraal Bureau, Bleyenburgstraat 1, Utrecht.

Nog eens over verdraagzaamheid

Er zijn, in verschillende dag- en weekbladen reacties gepubliceerd op het Internationale Humanistische Congres, en in het vorige nummer van M. en W. is daarover al het een en ander geschreven. Er is echter, naast enkele onfatsoenlijke uitbarstingen, waar wij niet op in gaan, één criticus geweest, pater J. van Heugten S.J., wiens beschouwing in het dagblad „de Tijd” ons noopt nog eens terug te komen op de verdraagzaamheid. Er is hier namelijk een hardnekkig misverstand in het spel dat vele beschouwingen hierover vertroebelt. Pater van Heugten meent dat van verdraagzaamheid alleen sprake kan zijn als men voor de overtuiging van de andersdenkende eerbied kan hebben. Welnu, zegt schr., ik heb totaal geen eerbied voor de overtuiging van een buitenkerkelijk humanist en daaraan ontleent hij het recht om insinuerend, laetdunkend en ironisch over humanisten te schrijven. Dit is onverdraagzaam en het is o.a. door zulke uitingen dat zo talloos velen in de wereld de Rooms-Katholieken met een zeker wantrouwen gadeslaan. Wanneer zij in een land, door aantal of anderszins de macht in de staat in handen hebben zal dan de geestelijke vrijheid daar niet in het gedrang komen?

Wanneer eerbied voor de overtuiging van een andersdenkende zou inhouden dat men deze overtuiging als geheel of gedeeltelijk waar zou moeten zien dan heeft pater v. Heugten gelijk. Dan zou de humanist niet verdraagzaam zijn want evenals de Rooms-Katholiek of de dogmatische Protestant het Humanisme als een dwaling ziet zo beschouwt de Humanist de R.-Katholieke leer en het dogmatisch Protestantisme als onwaar, als een dwaling. Verdragen is niet goedkeuren of als waar erkennen. De eerbied geldt dus niet de inhoud van de overtuiging, maar geldt de houding ten aanzien

van de drager van de overtuiging; geldt het feit dat een medemens een overtuiging heeft. En hier moet dan bijgevoegd worden dat die overtuiging getoetst moet worden, n.l. op de middelen waarmee zij strijdt, of zij de medemens eerbiedigt of niet. Daarom is het onjuist om alle overtuigingen gelijk te stellen, die van Confucius, van Hitler, van Franciscus van Assisi b.v. Dit zal niemand willen verdedigen. Wanneer de humanist gewelddadige middelen aanwendde om zijn overtuiging ingang te doen vinden dan zou Pater v. Heugten het volste recht hebben deze middelen en die overtuiging materieel te bestrijden. De verdraagzaamheid heeft dus betrekking op de strijdwijze waarop men de andersdenkende aanvalt. Alleen en uitsluitend redelijke, geestelijke, faire wapenen zijn hier geoorloofd, dus geen belachelijkmaken, geen aanvallen op het karakter of het uiterlijk van de dragers der overtuiging, vooral geen materiële middelen. Hier ligt de toets van de verdraagzaamheid. Indien dus een Humanist, schrijvend b.v. over het Eucharistisch Congres in Barcelona het zou hebben over dikke, rose, ongetrouwde, sigaren rokende zwarte mannen die het o zo goed meenden enz. enz. dan zou hij de grenzen van het fatsoen in de bestrijdingswijze verre overschreden hebben. Dit fatsoen in de bestrijding eist de humanist ook van andersdenkenden.

Onder de vele motieven waardoor de verdraagzaamheid geschraagd wordt zijn er minstens twee waar alle weldenkende mensen het eens over kunnen zijn. 1e. Het doel heiligt nooit de middelen, 2e. behandelt de mensen zoals gij behandeld wilt worden. Pater v. Heugten weet, minstens zo goed als wij, dat het verleden van de R. Katholieke kerk wat betreft de behandeling van ketters, niet brandschoon is, hij weet ook

dat er in het heden — Spanje b.v. — gerechte twijfel heerst aan de verdraagzaamheid t.a.v. Protestanten, hij weet ook dat er miljoenen goede R. Katholieken zijn die oprecht en overtuigd verdraagzaam zijn in de bestrijdingsmiddelen van de, volgens hen, dwalenden, en hij begrijpt waarschijnlijk ook dat, mede door zijn woorden, de ongerustheid ten aanzien van de geestelijke vrijheid, niet minder is geworden. En tenslotte, wie zal hij overtuigd hebben met zijn woorden? Hij heeft geappelleerd aan menselijke gevoelens die niet tot de fraaiste gerekend mogen worden.

H. B.

Verklaring

van het Secretariaat van de Internationale Humanistische en Ethische Unie.

Het secretariaat van de Internationale Humanistische en Ethische Unie heeft met verbazing kennis genomen van sommige perscommentaren op het Internationale Humanistische Congres, dat eind Augustus te Amsterdam heeft plaats gevonden.

Uiteraard wordt hier niet gedacht aan de waardige bespreking of bestrijding van dit congres in verschillende der voornaamste dag- en weekbladen van ons land. Maar gegeven de diepe ernst waarmee men gedurende dit congres de actuele problemen benaderd heeft, moet het wel als onrustbarend signaleerd worden dat b.v. een enkel blad deze bijeenkomst als een invasie van Noormannen meende te moeten karakteriseren.

Andere kranten verzekerden hun lezers dat dit congres een uitgesproken anti-christelijk karakter had gedragen, zich daarbij beroepend op een uitspraak van een zekere Heer Herz. Zij verzuimden te vermelden dat deze Heer Herz daarbij niemand vertegenwoordigde dan zichzelf en deze enkele uitspraak in anti-christelijke zin zonder noemenswaardige instemming van het congres heeft gedaan.

Ernstiger nog moet het heten dat sommige dagbladen zich niet onthielden hun lezers te suggereren dat slechts de socialistische pers dit congres waarderende aandacht zou hebben besteed, hetgeen de gedegen beschouwingen in de Nieuwe Rotterdammer Courant en het Handelsblad o.a. wel zeer onrecht doet.

De moderne humanisten hebben uiteraard geen enkel bezwaar tegen bestrijding van hun opvattingen door andersdenkenden. Zij mogen echter vragen dat daarvoor hun werkelijke opvattingen, neergelegd in hun officiële conclusies, zoals die ook aan de pers zijn verstrekt, tot uitgangspunt dienen. Het stemt tot teleurstelling dat een deel der Nederlandse pers in dit geval geen andere vorm van bestrijding heeft weten te vinden dan een provinciale ruzietoon die weinig past bij het internationale niveau van het onderhavige congres.

schrijft aan een onvoltooide emancipatie der Nederlandse katholieken. Het Haags Dagblad wijst op het gemis aan het correctief, dat in een meer gemengde bevolking tegen de criminaliteit werkt en pleit voor een gemeenschappelijk optreden met politieke gelijkgezinden uit andere volksgroepen. Het wijst op een tekort aan burgerzin in de vorm van zin voor politieke verantwoordelijkheid. Het ziet in het doorbreken van het isolement het middel, waardoor de achterstand, die pater Jelsma constateerde, het best kan worden weggevoerd. Hier doet zich echter een andere vraag voor. Licht er in het roomse machtsstreven niet een gevaarlijke neiging tot isolement, die een werkelijke emancipatie in de weg staat? Een isolement, dat tegelijkertijd een oplegging van het gezag der R. K. kerk aan katholieken en niet-katholieken inhoudt. Een isolement ter consolidering van de eigen groep, niet alleen tot

behoud van het geloof, maar ter versterking van de macht op politiek, op sociaal, ethisch en wetenschappelijk terrein.

● **Middelen en doel.** „De bond zonder naam”, waarvan we nu eenmaal weten, dat deze Rooms-katholiek van origine en opzet is, wenst een collecte te houden in April 1953 onder oproep tot allen van alle gezindten om een mobilisatie te bereiken van naastenliefde en toepassing van de regel: verbeter de wereld door bij jezelf te beginnen. De B.Z.N. voert haar actie tegen mammonisme en ongezond nationalisme en wil daarvoor de nationale kleuren gebruiken. Een rood-wit-blauw-speldje op ieders jas. Hier is een typisch voorbeeld van het willen eten van alle wallen: rood-wit-blauw als symbool van anti-(ongezond) nationalisme, de naastenliefde van allen voor een Bond zonder naam, maar niet zonder bedoeling.

De ontwikkeling van achtergebleven landen, een kwestie van geld en mensen

Het was de bezorgdheid om de toekomst der mensheid die de Amerikaan Stringfellow Barr tot schrijven bracht, en het was de verdienste van de Groene Amsterdammer dat zijn vlugschriftje „Let's join the Human Race” onder de titel „Een mobilisatie voor het gemene best” bij het Nederlandse publiek bekendheid kreeg. Er zijn volgens hem vier meningen gangbaar die hij als noodlottige dwalingen gispt. Daar is de waan, dat slechts Rusland tussen het mensdom en de wereldvrede staat. Daar is de Amerikaanse zelfoverschatting van eigen kapitaalcracht en bekwaamheid. Daar is de geborneerdheid die het Amerikaanse particuliere initiatief beter in staat acht dit programma uit te voeren dan de regering. Daar is de zothed dat kleine en onzekere contributies van nationale regeringen aan de V.N. de financiële grondslag kunnen bieden voor het werkplan.

Wat Stringfellow Barr nu voor ogen staat, is een grootscheepse aanpak van wat gezien moet worden als probleem No. 1: de armoede en ellende van 2/3 der mensheid. Niet door Amerika alleen, maar door de wereldbevolking. Nu is er geen gemeenschappelijke wereldregering, wel zijn er de V.N. Maar die worden beheerst door nationale regeringen die voor hun lidmaatschap betalen en die dit wensen te gebruiken voor hun plaatselijke belangen. Vandaar dat voor een Wereldopbouw-dienst de auteur een opzet voor de geest zweeft als de Tennessee Valley Authority (T.V.A.), een zelfstandig publiekrechtelijk orgaan, door de V.N. te creëren. Dit lichaam zou dan misschien op bepaalde wijze, onafhankelijk van de bijdragen der nationale regeringen aan de U.N.O. (door wereldvrede-obligaties op lange termijn, voor iedereen te koop), van veel geld voorzien kunnen worden.

Het pleidooi wordt in warme toon met veel overtuiging gevoerd. Het gaat recht op de man af en spreekt een ieder persoonlijk aan. Natuurlijk kan men in bepaalde opzichten met de schrijver van mening verschillen. Zo kan men zich afvragen, of, indien dan al het in toom houden van Rusland niet automatisch de wereldvrede verzekert, de welvaartsbevordering van de maatschappelijk onterfden dit vanzelf wel doet. Zullen in verschillende onderontwikkelde landen geen spanningen opgeroepen worden, waar de gevestigde machtspositie ener elite in conflict dreigt te komen met een verhoogde levensstandaard der massa? Ook kent de schrijver naar onze smaak te weinig betekenis toe aan de fiscale bijdragen van buitenlandse ondernemingen voor het voeren van een binnenlandse welvaartsbeleid. Rijzen bij de kritische lezer dus wel bedenkingen, de lectuur is nochtans zo verkwikkend en suggestief, dat het beroep op het publiek zeker niet vergeefs gedaan zal zijn.

Intussen gaat het betoog niet verder dan het opwekken tot gemeenschappelijke actie. Beschouwingen over het geld dat hiervoor nodig is, nemen een centrale plaats in. De schrille tegenstelling tussen militaire uitgaven en het tot nu toe beschikbaar zijnde bedrag voor het welzijn der onderontwikkelde gebieden wordt over de hekel gehaald.

Zich aldus te beperken in zijn adres tot de lezers is het goede recht van de schrijver. Ook kan men hem bijvallen, dat het onverantwoordelijk zou zijn wanneer, door onvoldoende aanvoelen van het gewicht van zijn „probleem No. 1”, dat wat mogelijk is om de nood te bestrijden, onuitgevoerd bleef door gebrek aan contanten.

Toch komt het ons niet ondienstig voor, in het belang van de zaak zelf een waarschuwend geluid te doen horen. Men vat dit niet op als kritiek op Stringfellow Barr, maar als een aanvulling op zijn opwekking.

Voor het uitvoeren van het programma is geld uiterst belangrijk, ja onontbeerlijk. Zonder touw is het eenmaal kwaad hijsen. Maar aan de andere kant: geld alleen brengt niet automatisch de oplossing. Het wordt eerst vruchtbaar, wanneer het met verantwoordelijkheidsgevoel gehanteerd wordt door toegewijde en tactvolle mensen die door studie en ervaring diep inzicht hebben in het probleem hoe lotsverbetering te bereiken valt voor een nooddriftige bevolking. Hiervoor is geen standaard-recept: de kanten liggen niet overal en altijd gelijk. Maar vóór alles is het zaak het vraagstuk ter plaatse in al zijn aspecten te zien en naar de samenhang van deze te speuren. Dan volgt een zich beraden op de juiste manier van aanvatten. Moet b.v. het plan in étappes worden uitgevoerd, en in welke volgorde? Welke elementen kunnen afzonderlijk ter hand genomen worden, welke moeten integraal worden geëntameerd? En ten slotte moet het plan „verkocht” worden, zijn verwezenlijking vinden.

Laten wij nu maar eerlijk zeggen, dat de mensen die voor deze taak geschikt zijn, vrij schaars gezaaid zijn. En voor zover zij er zijn, zijn ze maar voor een deel beschikbaar: velen kunnen zich uit hun tegenwoordige werkkring niet zo maar losmaken. Dan is het nog de vraag, of die wel beschikbaar zijn ook in aanmerking worden gebracht. In deze onvolmaakte wereld ziet men nu eenmaal niet altijd de juiste man op de juiste plaats komen.

Het mag dan waar zijn, dat de eerste steen des aanstoots op onze weg kapitaalgebrek is. In analogie aan de wet van het minimum kunnen we dan vaststellen, dat de ontwikkeling van de plant die wij willen kweken, beperkt blijft in verhouding tot de mate waarin het kapitaal, als de minimum-

groefactor, aanwezig is. Maar niet onwaarschijnlijk is het, dat niet eens zo'n heel grote financiële injectie nodig is om al een andere factor als minimum factor te zien optreden en daarmee als beheersers van het welvaartsvraagstuk. Wij doelen op de juist ter sprake gebrachte deskundigheid als voorlichter. Wanneer men deze verschuiving van dominante niet tijdig erkent, en volhardt in een exclusief geloof in kapitaal als heilbezorger, zouden méér geldelijke offers geen nut meer hebben en om niet gebracht worden. Wordt dit tot in het absurde doorgevoerd, men zou met evenveel reden van een bodemloze put kunnen spreken als men nu wel doet met betrekking tot de militaire uitgaven.

Soms, zoal niet in vele gevallen, zal de voorlichter het niet in de hand hebben het nuttig effect te garanderen van het aangewende kapitaal, waaronder dus ook de kosten aan zijn uitzending en detachering verbonden. Zo bv. als hij terecht komt in een feodaal land, waar de machthebbers uit een oogpunt van nationaal prestige naar buiten graag als verlichte regeerders willen optreden, maar in wezen hun bevoorrechte posities willen handhaven en daarom de uitvoering van hervormingsvoorstellen saboteren. Of als de buitenlandse expert aan een in haar ellende afgestompte bevolking een tijdlang gratis goederen verstrekt om haar te wekken uit haar lethargie en haar te prikkelen tot behoeften die straks voor haar door eigen inspanning binnen het bereik van bevrediging liggen, maar de gewenste reactie blijft uit. Reden te meer om hoge eisen te stellen aan karakter en kunde van de adviseurs en bij het besteden van het beschikbare kapitaal prioriteit toe te kennen aan een zorgvuldige opleiding van voor deze functie geselecteerde personen.

Misschien vraagt men zich af: maar is het nu werkelijk zo'n aparte kunst om achterlijke gebieden op peil te brengen? Zijn technische deskundigheid en toewijding, die toch ruimschoots aanwezig zijn, daarvoor niet voldoende? Wij erkennen dat deze nooit gemist kunnen worden en in bepaalde gevallen ook reeds op zichzelf succes kunnen hebben. Dan voornamelijk wanneer naar verbeteringen kan worden gestreefd zonder dat de medewerking van het volk daarvoor een vereiste is (haven, waterleiding) of wanneer de massa dadelijk gewonnen is voor een effectieve therapeutische maatregel (injecties tegen framboesia). Toch zal men zelfs in die gunstig liggende aparte gevallen niet altijd uitkomen met de van huis uit meegebrachte technische deskundigheid. Daar bv., waar men deze dadelijk in praktijk wil brengen bij de landbouw in een onbekend land met een heel ander natuurlijk milieu (bodem, klimaat).

Maar de kern van welvaartsbevordering

Prof. Libbe van der Wal

Op Woensdag 24 September j.l. heeft prof. v. d. Wal, vanwege de Humanistische Stichting Socrates benoemd tot bijzonder hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft in de wijsbegeerte, in het bijzonder met betrekking tot de humanistische levens- en wereldbeschouwing, zijn ambt aanvaard. In een stampvolle aula sprak prof. v. d. Wal een rede uit, getiteld: „De verzaking der objectiviteit”.

In het voetspoor tredend van zijn Groningse leermeester prof. Heymans en prof. Polak sprak v. d. Wal over de onveranderde zedelijke maatstaf, ondanks de vele systemen van moraal en positief recht. Het is een diepgaand en hartstochtelijk pleidooi geworden voor de wetenschap „in overeenstemming met de feiten”, gericht tegen alle relativismen, vooral in de ethiek. „Als ik spreek van een objectieve maatstaf, dan bedoel ik daarmee..... een grondoordeel, waaruit alle bijzondere zedelijke waarderungen worden afgeleid.....” is een der kernpunten van zijn betoog.

„Gij beleeft heden de verwezenlijking van een der stoutste plannen, die geboren zijn in Uw kring, die voor mij — het is mij een behoefte dit eens te zeggen — heel veel is gaan betekenen” zei de nieuw benoemde hoogleraar tot de leden van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond.

Het is de redactie van M. en W. een behoefte prof. v. d. Wal op deze plaats geluk te wensen met zijn benoeming en hem toe te wensen dat hij een reeks van jaren met vrucht college zal mogen geven aan vele aankomende ingenieurs. Dat hij hen de eerbied voor de feiten, zonder welke geen wetenschapsbeoefening mogelijk is, moge bijbrengen en de kritische vermogens van zijn studenten moge scherpener. „De wijsbegeerte is een luxe” zei v. d. Wal tot de studenten, „maar is niet juist dat, wat luxe heet, vaak bij uitstek onmisbaar?”

blijft toch altijd het vinden van de weg waarlangs de bevolking haar belangen zelf kan en zelf wil behartigen. In het diepst van haar wezen komt de campagne tegen de armoede hierop neer: de mens te vinden, en van hem uit, het middel dat hem past. Om dit middel juist te kiezen, moet men die mens hebben leren kennen in al zijn sociale bindingen aan medemensen en in zijn vergroeiheid met zijn andersgeaarde cultuur. Een cultuur waarin alles met allen samenhangt en waarin men zich moet kunnen inleven om volgens de invoelmethode te kunnen adviseren.

Welvaartspolitiek ten bate der achtergebleven gebieden is dus zeker een zaak van geld, maar meer nog een van mensen die het voorlichten en dienen verstaan als een kunst en een roeping.

v. d. K.

Een merkwaardige ervaring

Merkwaardig en verheugend. Ik kreeg dezer dagen een uitnodiging om voor een groep van de Jonge Kerk (Ned. Herv.) te spreken over Humanisme. De uitnodiging werd door de ouderling, die haar deed, toegelicht met de woorden: „Wij wilden iets horen over de geestelijke achtergrond van het moderne humanisme, opdat het ons niet gaat, zoals zovelen, die van de wereld, waarin de andersdenkenden leven, niets weten, behalve datgene, wat hun niet aanstaat.” De uitnodiging kwam in een periode van veel werk en zeer kort voor de avond van de gedachtenwisseling, eigenlijk te kort. Maar zij was zeer verleidelijk en ik heb haar aangenomen. Want ik geloof in de gedachtenwisseling, die verheldering bedoelt. Ik geloof in het gesprek, waarin het luisteren kunnen belangrijker is dan het kunnen spreken, het gesprek, waarin het er om gaat zich geheel te verplaatsen in de gedachtenwereld van de ander, die te zien, zoals die is, in plaats van, veiligheidshalve en gemakshalve, karikaturaal verminkt. Ik weet, dat het mogelijk is te spreken, ook over de meest wezenlijke onderwerpen van levens- en wereldbeschouwing, zonder aan die kleinzielige neiging gelijk te willen hebben, voet te geven, waardoor in discussies zo veel bedorven wordt. Ik weet uit ervaring, dat het mogelijk is ook bij ver uitelkaarliggende „standpunten”, elkander te verstaan, indien men in het gesprek slechts de moeite neemt om de wereld der theoretische voorstellingen en begrippen achter zich te laten (om van de vooroordelen maar te zwijgen) en terug te gaan tot de levende ervaringen, welke daarachter liggen. Zodra men getuigt in volle ernst en eerlijkheid van eigen innerlijke beleving doet men menige merkwaardige ontdekking, te merkwaardiger naarmate degene met wie men spreekt te verder van ons afstaat.

Ik heb daar gesproken, anders dan, wanneer ik mij tot taak stel het publiek alleen maar in te lichten. Ik heb getuigd van de geest, die ons humanisten bezielt, van ons zoeken naar waarheid, naar inzicht, naar de geesteshouding, welke het ons mogelijk maakt iets van ons leven te maken. Ik heb getracht van dat zoeken elke gedachte van wankelmoedige, angstaanjagende onzekerheid ver te houden. Ik heb daartegenover geprobeerd het gehoor te doen gevoelen, welke de vreugden zijn van een geestelijk leven, dat in beweging blijft, open voor invloeden van zeer uiteenlopende aard. Ik heb gepoogd de aandachtig luisterenden te verplaatsen in de situatie van hen voor wie een waarheid, welke onaantastbaarheid van te voren vaststaat, onmogelijk te aanvaarden is. Ik heb gesproken over de eerbied voor de medemens, onafhankelijk van diens geestelijke makelij, en over de verdraagzaamheid, welke uit die eerbied voortvloeit. En ten slotte heb ik er sterk

de nadruk op gelegd, dat alleen datgene ons werkelijk geestelijk bezit wordt, wat wij in de persoonlijke worsteling met het leven en zijn moeilijkheden ons eigendom is geworden en dat dit geestelijk bezit dus voor verschillende mensen verschillend kan, ja moet zijn.

Er is geluisterd, juist zo, als ik het op grond van de uitnodiging verwachten mocht. Dat bleek met onmiskenbare duidelijkheid uit de gedachtenwisseling, die de tweede helft van de avond vulde. Ik had geen spijt gekomen te zijn. Aan zulk contact tussen mensen van uiteenlopende levensbeschouwing behoorde veel meer aandacht te worden geschonken. Vruchten draagt zulk een samenspreking echter alleen, indien al de medewerkers ervan door drongen zijn, dat het er niet om gaat, wie gelijk heeft (Kan dat werkelijk met de mathematische nauwkeurigheid, die voor een verantwoorde conclusie noodzakelijk is, worden uitgemaakt?), maar dat het enige doel van het goede gesprek is, dat men elkander verstaat.

D. H. PRINS.

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Dagelijks Bestuur: Dr. J. P. van Praag, voorzitter; Prof. dr. Libbe van der Wal, vice-voorzitter; Mr. H. B. J. Waslander, vice-voorzitter; W. Coenders, secretaris; J. Bijleveld, penningmeester; H. Bonger, redacteur.

Leden: Mr. A. Dirkzwager, Prof. dr. T. T. ten Have, Dr. E. Nordlohne, H. A. Polak-Schwarz, H. Redeker, E. Schabracq, Ir. P. Schut, G. Stellinga, Mr. A. Stempeks, D. W. Stork, Prof. dr. G. Stuiveling, Mr. dr. J. in 't Veld.

Geschiedenis

„De mensen hebben een geschiedenis, niet omdat de materiële omstandigheden hun het toneel bieden voor hun activiteit, en niet omdat het Goddelijke — hoe zij dat dan ook verstaan — hun een bepaald doel heeft gesteld, maar omdat zij, dank zij hun scheppende kracht, deze materiële factoren kunnen veranderen en de visie op dit doel kunnen herscheppen.”

Prof. Turner van de Yale University, in een beschouwing over de beginselen, waarvan men uitgaat bij de samenstelling van de Algemene Geschiedenis der Mensheid, waarvan de uitgave door de Unesco wordt voorbereid.

Humanistische geestelijke verzorging voor buitenkerkelijken

In een vorig inleidend artikel zegden we toe nader te zullen spreken over de humanistische geestelijke verzorging en over wat we daaronder verstaan. Maar het is wellicht beter eerst enige woorden te wijden aan de opvatting van de kerken op dit terrein. Men vindt deze opvatting scherp geformuleerd in een recent boek van du Boeuff en Kuiper¹⁾, waarin deze schrijvers zeggen dat „er overeenkomst is tussen zielzorg en prediking van het Woord aan de Gemeente, zoals deze iedere Zondag plaats vindt. Prediking en zielzorg zijn beide Woordverkondiging. De prediking vindt collectief plaats, de zielzorg individueel.” En even later heet het, nog korter en duidelijker: „Zielzorg is dus een individualiserende Woordverkondiging.” Ook Thurneysen²⁾ komt samenvattend tot de conclusie dat „Zielzorg bestaat naast de prediking als verkondiging van de Boodschap aan de enkeling in de vorm van een gesprek.” De nadruk valt dus bij de Christelijke geestelijke verzorging op de Woordverkondiging. Geestelijke verzorging is hier primair evangelisatie-arbeid, zendingswerk, het brengen van de mens tot de kerk, tot de godsdienst en daardoor tot Gods Woord. Zo zegt Thurneysen het ook wanneer hij uitsprekt dat „Zielzorg is een middel, dat tot doel heeft de enkeling, die door God niet prijsgegeven wordt, heen te leiden naar prediking en sacrament en daardoor naar Gods Woord, hem in de Gemeente op te nemen en daarin te behouden.”

De praktijk van de kerkelijke geestelijke verzorging is intussen niet altijd geheel in overeenstemming met boven aangehaalde omschrijvingen. Men kan kerkelijke geestelijke verzorgers treffen, die sterk geïnteresseerd zijn in de persoonlijke lotgevallen en moeilijkheden van hun gelovigen zonder dat zij deze rechtstreeks op de godsdienst betrekken. Maar per definitie ligt bij de godsdienstige geestelijke verzorging het accent toch op de Woordverkondiging, waardoor een element van werving, werving voor de Christelijke geloofsovertuiging op de voorgrond komt te staan. Uiteindelijk heeft dit natuurlijk tot achtergrond de overtuiging dat 's mensen geestelijk heil eerst recht — of ook wel: enkel en alleen — gediend is in het contact met Gods Woord en dat in Gods Woord eerst recht steun en troost kan worden gevonden. Maar kerkelijke geestelijke verzorging realiseert zich dan toch in de eerste plaats in evangelisatie-arbeid en in het onderhouden van het contact met Gods Woord. Zij richt zich niet in het bijzonder tot de mens in zijn individuele noden, maar de individuele situatie is aangrijpingspunt voor een aan het individu aangepaste Woordverkondiging.

Deze tendens vinden we ook terug bij andere vormen van kerkelijke arbeid. Vraagt men Dr Eykman van Kerk en Wereld: „Waar is de plaatsing van Wika's (protestants-christelijke sociale werksters, S.) urgent?“, dan is het antwoord: „Overal waar de bijbel het volk in moet.”³⁾ En vanuit deze zelfde tendens zal ook de noodkreet van de jongen geboren zijn, die zei: „Jullie houden wel van m'n ziel, maar niet van mezelf.”⁴⁾

Maar nogmaals, wij verstaan dat kerkelijke geestelijke verzorging dit element sterk in zich moet dragen omdat de mens in nood naar Christelijke overtuiging eerst recht hulp en steun kan vinden in Gods Woord en het dus eerste taak is hem tot dat Woord te voeren. Daarna vindt hij de steun, niet van mensen, maar van God.

Deze uitweiding over de godsdienstige geestelijke verzorging hadden wij nodig om duidelijk te kunnen maken in welke opzichten de humanistische geestelijke verzorging overeenstemming met de kerkelijke vertoont en in hoeverre zij zich daarvan onderscheidt. Er is n.l. overeenkomst en er is verschil. Beide vormen van geestelijke verzorging beogen de zorg voor het geestelijke en zedelijke welzijn van de mens. In zoverre is er dus overeenkomst. Wij beiden, de kerken en het Humanistisch Verbond, zijn er van overtuigd, dat de mens bij brood alleen niet kan leven en dat de zin van het leven alleen kan worden verstaan vanuit de achtergrond van geestelijke waarden. Deze waarden blijken overigens op zichzelf verschillend te kunnen zijn en toch dezelfde kracht te bezitten als het gaat om de bezieling die zij verlenen en om het houvast dat men nodig heeft om zich in het leven staande te houden. Voor de een kunnen het godsdienstige, voor de ander humanistische levenswaarden zijn. Maar zonder een dieper gewortelde overtuiging omtrent de eigenlijke zin van het leven wordt de mens een gemakkelijke speelbal van het lot, staat hij zwak en hulpeloos in het leven en gaat hij voorbij aan normen en verantwoordelijkheid, want waaraan zal hij ze ontlelen? En meer nog dan in andere tijden is het in deze tijd van massalisering en mechanisering nodig de mens voortdurend heen te wijzen naar de geestelijke achtergronden van het leven, waarbij het ondergeschikt is uit welke levensovertuiging hij kracht en bezieling put.

Terzijde merken we nog op dat het begrip geestelijke verzorging bij de kerken een ruimere betekenis heeft dan door du Boeuff en Kuiper en Thurneysen aan zielzorg wordt toegekend. De zielzorg onderscheidt zich n.l. van de prediking in het

algemeen, door haar individuele karakter. De geestelijke verzorging, zoals deze in het leger, in de gevangenissen, in de DUW-kampen enz. wordt uitgeoefend, voltrekt zich zowel in de algemene godsdienstoefening als in het persoonlijke gesprek. Zij richt zich zowel tot de groep als tot de enkeling. Ook wat dit betreft is er overeenstemming tussen godsdienstige en humanistische geestelijke verzorging, zij het dat bij de laatste de nadruk meer op het persoonlijke gesprek ligt.

De verschillen liggen elders. Ze zijn niet van principiële aard voor zover het de doelstelling betreft, want beiden bedoelen wij de mens geïntegreerd in het leven te doen staan en hem een diepere zin in het leven te doen onderkennen en de consequenties die daaruit voortvloeien te leren aanvaarden en belijden. De verschillen treden eerst op waar het de inhoud en de vorm betreft.

Humanistische geestelijke verzorging is n.l. niet, zoals de kerkelijke, in de eerste plaats Woordverkondiging, ook niet verkondiging van het humanistische woord. Het humanisme beschikt niet over een absoluut gezaghebbend, bovennatuurlijk Woord, waarheen het de mens die steun behoeft, zou kunnen verwijzen, of naar welk Woord hij hem zou kunnen heenleiden, opdat hij er zijn steun aan zou kunnen ontlelen. De humanistische geestelijke raadsman kan geen intermediair zijn tussen de mens die bijstand nodig heeft en een transcendente steunverlenende kracht.

De humanistische geestelijke verzorging is — wij erkennen dit volgaarne — aangewezen op het bieden van intermenselijke steun, d.i. op de geestelijke steun die de ene mens de ander kan geven. Maar zulke intermenselijke geestelijke steun kan alleen gegeven worden vanuit en tegen de achtergrond van een gefundeerde levensovertuiging. Wie zelf niet put uit diepe bronnen kan in de ander geen nieuwe krachten wekken. Wie zelf geen geloof in het leven heeft kan in de ander geen geloof doen overvloeien. Wie zelf geen perspectief ziet, hij kan de ander geen perspectief openen. Wie zelf geen diepere zin in het leven onderkent, hij kan de ander niet heenleiden naar een als zinvol begrepen bestaan. Wij spreken hier later nog nader over. Voor het ogenblik zij het voldoende uit te stippelen dat de humanistische geestelijke raadsman, wil hij de buitenkerkelijke mens tot stut en steun zijn, deze steun zelf moet verlenen vanuit de volheid van zijn menselijke vermogens en vanuit de diepte van zijn levensovertuiging. Hij kan deze steun niet delegeren aan een transcendent Opperwezen en hij kan niet verwijzen naar Diens Woord. Humanistische geestelijke verzorging kan, wil zij werkelijk steun geven, daardoor niet in de eerste plaats

1) Psycho-therapie en Zielzorg, Utrecht 1950.

2) Die Lehre von der Seelsorge, Zürich 1946.

4) Provinciale Zeeuwse Courant, 5-9-'52.

3) Ds G. van Leeuwen in Vrij Nederland.

zijn: woordverkondiging. Zij moet en wil in de eerste plaats zijn: menselijke, d.i. rechtstreekse, hulp en steun aan de mens in zijn individuele geestelijke en zedelijke noden.

Men vergeet daarbij bovendien niet, dat de buitenkerkelijke, niet-godsdienstige mens ook niet geholpen is met een verwijzing naar God en gebed. Hij vindt zijn steun alleen in de toegewijde medemens, die hem benadert vanuit een denk- en gevoelswereld die hij naar diepste weten als zijn eigene herkent.

Toch draagt ook de humanistische geestelijke verzorging een element van woordverkondiging in zich, van verkondiging van het humanistische woord dan, wel te verstaan. Maar het staat secundair en neemt ten opzichte van de rechtstreekse hulp en steun aan de mens in zijn levensmoeilikheden een ondergeschikte plaats in. Humanistische geestelijke verzorging is inderdaad in de eerste plaats verzorgingsarbeid en verzorgingsarbeid heeft, zoals het woord zelf zegt, een verzorgende, d.i. een dienende en geen wervende taak. Maar binnen dit kader heeft toch ook de humanistische geestelijke verzorging de opgave de buitenkerkelijke mens langs de weg van het woord van de humanistische levenswaarden te vervullen en bij hem een besef voor geestelijke en zedelijke waarden en voor menselijke verantwoordelijkheid te wekken en te onderhouden. Naast de rechtstreekse en individuele geestelijke steun staat dus zeker ook de algemene bezinning op deze levenswaarden in gespreks- en bezinningsbijeenkomsten. Daarbij prefereren wij het gezamenlijke gesprek, waarin men al worstelend met de levensvragen tot verheldering komt, boven de „preek”, die alleen passief luisterend wordt aangehoord, al kunnen beide vormen in aanmerking komen.

Samenvattend geloven wij te mogen concluderen dat godsdienstige en humanistische geestelijke verzorging beide de elementen van woordverkondiging en van geestelijke bijstand aan de mens in zijn individuele noden bezitten, maar dat vanuit beider eigen wegen de nadruk verschillend wordt gelegd. Bij de godsdienstige geestelijke verzorging ligt deze nadruk op de Woordverkondiging, bij de humanistische op de rechtstreekse geestelijke steun. Of, anders uitgedrukt: Wat bij de kerkelijke geestelijke verzorging primair is — n.l. de Woordverkondiging — is bij de humanistische verzorging secundair, en wat bij de kerkelijke verzorging secundair is — n.l. de rechtstreekse hulp en steun — is bij de humanistische primair. Men zou hier kunnen spreken van een omgekeerd primaat. Vandaar dat wij konden zeggen dat de kerkelijke geestelijke verzorging zich in het bijzonder realiseert in evangelisatie-arbeid en in het onderhouden van het contact met Gods Woord, en dat wij er nu aan toe

Vluchtelingen

Een van de vreselijkste gevolgen van de oorlog en van de onverdraagzaamheid is het vluchtelingenprobleem, het probleem van hen, die tengevolge van oorlogshandelingen, politieke of godsdienstige dictatuur of rasvervolgingen hun woonplaats moesten verlaten, niet naar hun land kunnen terugkeren, en om welke reden dan ook niet in staat zijn elders zich een nieuw normaal bestaan te verschaffen.

Een maatschappelijk probleem, zeker, maar toch in de eerste plaats een nood van medemens. En de aantallen van deze behalve door ontworteling van eigen bodem door afgrijselijke armoede met alle gevolgen van dien geteisterden, doen U de haren te berge rijzen. Men schat het totale aantal op 50 à 60 miljoen, d.w.z. 5 à 6 maal de gehele bevolking van Nederland.

Bij de installatiebijeenkomst van het werkcmité van de raad van advies en aanbeveling van de Nationale Commissie voor Vluchtelingen zei H.M. Koningin Juliana: „Ik herinner mij de slotzin van een lezing van iemand, die het vluchtelingen-

kunnen voegen, dat humanistische geestelijke verzorging zich in het bijzonder realiseert in de rechtstreekse geestelijke bijstand aan de mens in zijn persoonlijke levensmoeilikheden.

Het zal ons niet invallen het werk van de kerken in dit verband met het woord „propaganda” te betitelen. Het heeft een diepere betekenis dan met dit woord kan worden aangeduid. Maar het mag nu ook duidelijk zijn dat humanistische geestelijke verzorging evenmin, zo niet minder, met „propaganda” iets uitstaande heeft, zoals zo vaak ten onrechte wordt beweerd. Het is integendeel onze overtuiging dat verzorgingsarbeid nimmer aan wervingsarbeid gekoppeld mag worden. In de praktijk van ruim anderhalf jaar humanistische geestelijke verzorging in de DUW-kampen hebben zich dan ook niet meer dan zes of zeven mensen voor het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond aangemeld, en zij deden dit eigener beweging. Maar er zijn er honderden die door de geestelijke steun van een humanistische raadsman sterker in het leven zijn komen te staan.

Over de vraag of er dan buitenkerkelijken zijn die geestelijke steun nodig hebben en welke steun de humanistische geestelijke verzorging hun te bieden heeft, spreken we graag een volgende keer.

C. H. SCHONK.

probleem uit eigen aanschouwing kent en zei: „Ik kan geen nacht rustig meer slapen, nu ik deze dingen weet”. Het is niet zo, dat ik U zou willen toewensen nooit meer rustig te slapen. Doch er zijn dingen, die schreeuwen om een oplossing en men kan niet rusten voor er een oplossing is. Men kan toch doen wat de hand te doen vindt en ook anderen tot hulp opwekken, en verder kan men behalve zichzelf ook zijn medemens wakker schudden!”

Door allerlei internationale instanties wordt hulp gegeven. En ook de Nationale Commissie voor Vluchtelingenhulp stelt zich dit tot doel. Een druppel op een gloeiende plaat? Zij is er zich van bewust niet het gehele probleem te kunnen oplossen. Maar al zou het haar maar mogelijk zijn enkelen aan het vluchtelingenbestaan te onttrekken, dan is haar oprichting niet tevergeefs geweest.

De Nationale Commissie voor Vluchtelingenhulp wil echter meer doen, meerderen helpen en daarvoor doet zij een beroep op ons, op het Nederlandse volk. In de week van 20—25 October vraagt zij Uw aandacht, en ook Uw materiële steun. Voor de vluchteling, Uw medemens in nood!

„Ellinchem”

27 September 1952 — Opening Kinder-tehuis van Humanitas.

Hoe hebben ze bij „Humanitas” zo'n prachtige plek uitgekozen!

Naar Ellecom rijdt je met de bus door de beroemde Middachterallee, altijd weer even indrukwekkend en statig, ook al vernietigden de Duitsers er in 1945 een gedeelte van. En net als je daar weer uitduikt en je opnieuw gesterkt voelt in je overtuiging dat dit toch eigenlijk de mooiste streek van 't land is, sta je voor het grote, nieuwe kindertehuis, waar de vlag in top waait. Een solide, ruim gebouw, blinkend nieuw in de verf, met aan de voorkant een reusachtige serre. In gedachten zie je een stel kinderen daarin al heerlijk spelen — merkwaardig is, dat dat gevoel blijft overheersen als we het hele huis doorlopen. Het is een huis, dat aan de kinderen behoort, kindertekeningen hangen aan de muren, het speelgoed en de kleine stoeltjes staan rondom en de vrolijke groep van de „Jonge Stem” (uit Arnhem gekomen om aan deze opening op de juiste wijze luister bij te zetten, prima idee!) past er eigenlijk véél beter dan alle plechtige mensen die gekomen waren voor de opening!

Overigens — een zéér grote belangstelling. Voorzitter in 't Veld had een fikse taak aan het telkens weer introduceren van nieuwe sprekers, die hun vreugde met dit veelbelovende begin uitspraken en aan het spreken van dankwoorden voor de

vaak zo fijn gevoelde sympathiebetuigingen van alle kanten. Een van de belangrijkste daaronder was zeker de brief van de Koningin, die op allerprettigste wijze het meeleven met deze voor „Humanitas” zo belangrijke gebeurtenis tot uiting bracht. Het Koningin Juliana-fonds zond daarnaast het bericht dat er f 10.000,— als gift ter beschikking werd gesteld, mits een zelfde bedrag uit eigen kring daarvoor zal worden opgebracht. Iets om te onthouden: elke gulden die men voor dit kindertehuis geeft, zijn er dus in feite twee!

Cadeautjes kwamen er van alle kanten. Kleine en grote, onder enveloppe en in natura, uit de afdelingen en van particulieren.

Dat maakt de stemming op zo'n feest altijd zo genoegelijk — die stemming was dan ook uitstekend! En bij degenen die het tehuis zagen zoals het in de zomermaanden als „deftig familiepension” overging in de handen van „Humanitas”, overheerste de bewondering voor wat men in deze korte tijd, uiteraard met zeer beperkte middelen, aan fleur en sfeer had weten te bereiken.

En zo kon dus de voorzitter van de Nationale Federatie Nederlandse Bond tot Kinderbescherming, Mr. Overwater, dit mooie nieuwe huis welkom heten in de rij van kindertehuizen die op het gebied van de kinderbescherming zo'n belangrijke taak hebben.

Het staat klaar om z'n bewoners te ontvangen: leeftijd van 0 tot 21 jaar, jongens zowel als meisjes. Het is bedoeld als doorgangshuis en selectiecentrum voor de gezinsverpleging, welke „Humanitas” als Voogdijvereniging op zich neemt. Observatie en tijdelijke huisvesting dus van kinderen, wier ouders om de een of andere reden de ouderlijke macht verloren hebben en voor wie men een goed pleeggezin zoekt. Veertig kinderen kan het bevatten; aan het hoofd van „Ellinchem” staat het echtpaar Deyll, die tezamen met nog drie anderen de leiding en verzorging van deze groep op zich zullen nemen. Een kostelijk nieuw begin waarmee „Humanitas” en vooral haar sectie Kinderbescherming een grote stap vooruit is gekomen.

En waarbij het Verbond, bij monde van Waslander, zijn hartelijke gelukwensen heeft aangeboden.

T. H.—M.

UIT en OM het H.V.

Lustrum S.V.H.G.

De Studentenvereniging op Humanistische grondslag hoopt op een van 13 tot 15 November a.s. te Utrecht te houden landelijke bijeenkomst haar eerste lustrum te gedenken. Oud-leden van de S.V.H.G. kunnen zich voor inlichtingen wenden tot: N. Holshuijsen, Tolsteegsingel 9, Utrecht.

Het witte doek

Journal d'un curé de campagne

(Dagboek van een dorpspastoor) Cineast: Robert Bresson

Misschien zijn er onder u die de gelijknamige roman van de Franse schrijver Georges Bernanos hebben gelezen welke in 1936 is verschenen en ook in het Nederlands is vertaald (Heemstede, 1943). Het is een van de mooiste boeken der hedendaagse Franse letterkunde en legt getuigenis af van de ernstige bezinning op het wezenlijke in het geloofsleven welke wij bij sommige Katholieke auteurs in Frankrijk aantreffen en waarvoor ik in ons land geen parallel zou kunnen noemen. Wanneer men dit boek leest, kan men zich moeilijk voorstellen dat deze uiterst subtiële en fijngevoelige gesprekken-met-zichzelf van een eenvoudige plattelandsgestelijke die zijn eerste parochie te verzorgen krijgt zich zouden kunnen lenen voor een filmscenario. Dat het de cineast Robert Bresson nochtans gelukt is dit scenario geheel in overeenstemming te houden met de bedoeling van de schrijver en dat hij er een gave, diep ontroerende film van heeft kunnen maken, bewijst eens te meer, hoe onuitputtelijk de mogelijkheden van de cinematografie zijn en leert ons dat wij ons moeten hoeden voor het trekken van te enge grenzen om het domein dezer jonge en nog onvolgroeide kunst. Welk een omwenteling heeft niet omstreeks 1930 de geluidsband tweegebracht in de film-aesthetiek! Daardoor is immers de tot die tijd geldende stelregel, dat film en toneel streng gescheiden dienden te worden gehouden en dat verfilmd toneel de cineast als doodzonde moest worden aangerekend, onhoudbaar gebleken. Marcel Carné heeft met zijn „Les enfants du paradis” onomstotelijk aangetoond, dat de dialoog in de film even belangrijk kan zijn als het beeld, al zal natuurlijk deze dialoog anders moeten worden opgebouwd dan bij een toneelstuk. Het werk van Bresson nu markeert een nieuwe étape in de ontwikkeling van de geluidsfilm. Een vorige étape, waar deze direct bij aansluit, was de z.g. „dialogue intérieur”, het hardop denken van de hoofdpersoon. Een treffend voorbeeld hiervan is „Brief encounter” van de Engelse cineast David Lean, de geschiedenis van een plotseling ontvlamde hevige liefde tussen twee oudere mensen die zich veilig geborgen waanden in de voor de hartstocht onontvankelijke sfeer van het huwelijk dat tot gewoonte is geworden, waarin de liefde is overgegaan in kameraadschap en man en vrouw elkaar nog slechts vinden in de dagelijkse kleine levenszorgen van het gezin. Wij beleven deze „korte ontmoeting” door het boeiende spel der acteurs, maar ook door de stem die de gedachten van de vrouw vertolkt en ons laat horen wat in werkelijkheid onuitgesproken blijft.

Nog sterker overweegt de geluidsband in „het dagboek”. Met zorg gekozen passages uit het boek worden als het ware door uiterst sober gehouden filmscènes geïllustreerd. De montage dezer scènes is opzettelijk zo simpel mogelijk gehouden, om de aandacht van het wezenlijke niet af te leiden. Onwillekeurig moet ik hierbij denken aan een van de meesterwerken uit de periode van de stomme film, „Jeanne d'Arc” van Carl Dreyer dat eigenlijk alleen een suggestieve opeenvolging van gelaatsexpressies in „close-up” te zien geeft. Ook Bresson heeft alle aandacht willen concentreren op de gezichten der spelers, die echter veel minder pathetisch-expressief, en daardoor natuurlijker konden zijn, omdat de gesproken dagboekpassages gelijktijdig tot ons doordringen. Deze gesproken tekst is dan ook haast onmisbaar voor het goed verstaan van deze film en de ingedrukte filmtitels zijn helaas onvoldoende om degenen die het Frans niet machtig zijn dit gemis te vergoeden. Hier zou na-synchroniseren in het Nederlands aangewezen zijn. Dit is echter een kostbare onderneming en de importeur die van de werfkracht dezer exclusieve film begrijpelijkerwijze geen al te grote verwachtingen heeft gehad heeft dit risico niet durven nemen.

Bijzonder gelukkig is de maker dezer film geweest in het vinden van de passende types voor de handelende personen. Het aantal daarvan is trouwens maar klein. De hoofdrol, de dagboekschrijver, de pastoor van het dorpje Ambricourt die erfelijk belast en in armoede grootgebracht is, waardoor hij reeds op jeugdige leeftijd lijdende is aan een ongeneeslijke kwaal, wordt meesterlijk vertolkt door Claude Laydu. Diepe indruk maken ook de beide jonge meisjes, het boerenkind Seraphita (Martina Lemaire) en de freule (Nicole Ladmiraal).

Natuurlijk kan de film niet alles wat in de — bijna 400 bladzijden tellende — roman aan de orde wordt gesteld verwerken. Maar het wezenlijke vinden we er in terug en, wat misschien nog belangrijker is, nergens is uit effectbejag het boek geweld aangedaan. Dat hij dit volbracht heeft, stempelt Bresson tot een der allergrootsten van de nog levende cineasten. Zijn beide vorige films, „Anges du Péché” (1943) en „Dames du Bois de Boulogne” (1944), die ons land niet hebben bereikt, wekten reeds grote verwachtingen van zijn kunnen. In zijn jongste werk heeft hij deze nog overtroffen.

E. LOPES CARDOZO.

Het Humanistisch Verbond en de Vereniging voor Huismuziek

Allerwege is men zich bewust, welke gevaren voor de menselijke waardigheid er schuilen in de steeds wijder om zich heen grijpende ontspanningsindustrie, waardoor zo velen zich gewillig laten vangen: de kunst, eigen vrije tijd zinvol te besteden, zich ook binnenskamers ontspanning en genoegten te verschaffen dreigt verloren te gaan, evenals eigen activiteit en schepend vermogen.

Eén van de liefhebberijen, waarmee men zich vanouds heeft beziggehouden, is het huiselijk musiceren, dat echter in de laatste tientallen jaren een niet onaanzienlijke verandering onderging. Het concert-nabootsende (d.w.z. den vakmusicus schier evenarende) spelen als solo, in kleiner of groter ensemble van gevorderde dilettanten, waarbij de minder vaardigen als het ware „het nakijken hadden” en niet aan bod kwamen, omdat zij „niet zo ver waren”, of „het niet zo goed konden”, liet geleidelijk aan meer ruimte voor een werkelijke huismuziekbeoefening, voor een, soms misschien eenvoudiger, maar bovenal levend, eerlijk, dagelijks en alledaags contact met de muziek. „Want dan alleen kan een boom in de kruin bloesemen en vrucht dragen, wanneer hij met de wortels sterk in goede, levende aarde staat; m.a.w. men zal alleen dan in de hogere en hoogste kunstvormen verrijkend en ten volle bevredigend kunnen musiceren (en muziek genieten), wanneer men zich thuis voelt in en volkomen vertrouwd en bij voortdurend in contact is met de grondvormen der muziek, met de muziek-zélve als gebruiksmuziek voor ons dagelijks leven in de beste zin des woords, om haar daarmee vast te houden als een stuk van het leven-zelf. (M.V. in Mens en Melodie V 5-6-1950).

Huismuziek: wil men een omschrijving? Dan zou deze ongeveer als volgt moeten luiden: Onder Huismuziek wordt verstaan: het al zingend en spelend muziek maken — ook met eenvoudige middelen — voor eigen ontwikkeling en vorming en om de vreugde van het zélf-doen, zonder enige bijgedachte aan openbaar optreden of voórspelen, gebruikmakend van werkelijk waardevolle en smaakvolle muziek, die veelal speciaal voor leken (niet-vakmusici) werd geschreven, en van instrumenten, die als volwaardig kunnen worden beschouwd.

Om tegemoet te komen aan de talrijke aanvragen om advies op allerlei gebied van de velen, die reeds tot de liefhebbers van goede huismuziek kunnen worden gerekend, werd op 5 Mei 1951 de Vereniging voor Huismuziek opgericht. Zij stelt zich ten doel, door middel van verbreiding van de huismuziekbeoefening de vreugde en andere waarden van het zelf muziek maken onder haar leden bewust te maken en zij tracht dit doel te bereiken o.a. door: het helpen van ieder, die op dit gebied werkzaam is en hulp wenst; het uitwisselen van

ervaringen, ook internationaal; het organiseren van bijeenkomsten, waar de huismuziek wordt beoefend; het werken aan de opleiding en/of herscholing van leiders van huismuziekgroepen, zo mogelijk in samenwerking met daarvoor in aanmerking komende personen en organisaties; het uitgeven van een tijdschrift en het uitgeven van goede huismuziek en het bevorderen daarvan.

Teneinde zo intensief mogelijk te kunnen werken en haar diensten zo ruim mogelijk te kunnen aanbieden, kent de Vereniging behalve gewone (persoonlijke), ook buitengewone leden, t.w. organisaties, die naast hun andere werkzaamheden zich ook bezighouden met de muziekbeoefening onder hun leden. Reeds zijn een 25-tal organisaties, waaronder het Hum. Verb. als buitengewoon lid tot de V. v. Hm. toegetreden. Zij steunen de Vereniging met een jaarlijkse bijdrage en benoemen daarvoor een vertegenwoordiger in de Contactraad, bestaande uit het H.B. der Vereniging en een vertegenwoordiger van elk der aangesloten organisaties. De Contactraad dient van advies o.a. bij het leggen van contact tussen Vereniging en organisaties en bij het in contact treden met andere culturele organisaties.

Het ligt voor de hand dat deze samenwerking voor beide partijen slechts vruchtbaar kan zijn: voor de organisaties in de eerste plaats, omdat zij een ter zake goed georiënteerde vereniging bereid vinden, haarzélve en haar leden voor zover die persoonlijk lid zijn, naar beste weten te helpen en voor te lichten op het gebied van het huiselijk muziek maken; doch evenzeer voor de Vereniging, omdat zij een steeds ruimer terrein bestrijkt en steeds beter in staat is, haar werk te verrichten, naarmate het aantal aangesloten organisaties en persoonlijke leden groter wordt.

Welke mogelijkheden liggen er nu voor de praktijk in een samenwerking van Hum. Verb. en Ver. v. Hm.? Zoals de lezers bekend zal zijn, heeft het Verbond een warme belangstelling voor culturele zaken; het organiseerde tweemaal een cultureel zomerkamp, er wordt in de kampen, op week-ends en familiedagen min of meer geregeld gezongen, in samenkomsten met jongeren krijgt de muziek veelal een plaats en deze zomer werd in een familiekamp een (intussen geslaagd te noemen) proef genomen met het zingen in koorverband door deelnemers, die zich daarvoor hadden opgegeven. Op zichzelf staat een enkele poging tot vaste koorvorming (bv. Amsterdam) en men kent occasioneel de individuele medewerking van leden aan bezinningsbijeenkomsten en familiedagen. Maar men kan nog niet zeggen, dat de muziek als wel-georganiseerd onderdeel een plaats in het culturele werk van het Verbond heeft. Uit deze overwegingen trad het

Hum. Verb. tot de Ver. v. Hm. toe en het stelt zich voor, dat het hierdoor deze tak van zijn culturele bemoeienissen beter dan voorheen zal kunnen verzorgen en met de V. v. Hm. zal kunnen overleggen en samenwerken bij het verkrijgen en vormen van geschikte leiders voor diverse muzikale activiteiten, bij de vraag naar geschikte muziek en bij persoonlijke raad en hulp aan leden, die dit wensen. En hier komt het belang van het persoonlijk lidmaatschap naar voren: doordat het Hum. Verb. als buitengewoon lid is aangesloten hebben alle leden het recht, tegen het uiterst geringe bedrag van f 1,50 (in plaats van f 2,50) per kalenderjaar persoonlijk lid van de V. v. Hm. te zijn; zij steunen daarmee de Vereniging, maar staan ook geenszins met lege handen: zij kunnen met al hun vragen (en wij weten uit ervaring, dat het er zeer vele zijn!) op dit gebied bij de Vereniging aankloppen: om raad bij leiding, keuze van muziek of instrumenten, eventuele aansluiting bij muziekgroepen en dergelijke. Zij kunnen zich aansluiten bij een plaatselijke afdeling, waar die er is en ontvangen reductie op de vanwege de Vereniging te organiseren week-ends en cursussen; tenslotte is in dit luttel bedrag nog inbegrepen (niet het minst belangrijk!) het tijdschrift der Vereniging (in 1953 zes nummers), dat telkenmale een muziekbijlage bevat. Daarmee hebben dus degenen, die willen muziek maken wat muziek in voldoende exemplaren voorradig en bovendien de mogelijkheid, meer exemplaren tegen geringe prijs aan te schaffen. Want het Verbond ziet het niet als zijn eerste taak, het tot stand komen van specifieke Humanistische koren en muziekgroepen te bevorderen, maar het wil bijdragen tot het persoonlijk geestelijk welzijn van zijn leden ook op dit gebied, al is het zeer wel mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat dit zijn vruchten zal afwerpen dáár, waar Humanisten bijeen zijn.

Het Hum. Verbond meent, dat de leden, wie dit stuk cultureel werk ter harte gaat, deze samenwerking zullen toejuichen en gaarne gebruik zullen maken van de gelegenheid, zich voor een lidmaatschap tegen gereduceerde prijs op te geven. Het Secretariaat van de Vereniging is: Berkelselaan 38a, Rotterdam-N.; de contributie storte men op giro 56.32.05 t.n.v. Penningm. Ver. v. Huismuziek te Groningen met vermelding: Lid H.V.

Helpt ons, dit werk aan te pakken en bewuster misschien dan tot nu toe het goede lied en de waardevolle muziek hun plaats te geven in gezin, vriendenkring, Gemeenschap of Jongerengroep. Het kan ons allen slechts verrijken, en helpen, ons bestand te maken tegen veel, dat ons een kostbaar bezit, nl. ons-zelf dreigt te ontnemen.

M. Veldhuyzen. S. Koning.

Ontvangen boeken

Dr. Eustace Chesser, *Liefde zonder vrees* (Love without fear). Uitg. Nieuwe Wieken, Amsterdam. f 8,90.

Het zou mogelijk zijn in „Mens en Wereld” elke maand één of meer nieuw uitgekomen werken op sexologisch gebied te bespreken, want de stroom van deze uitgaven kabbelt maar steeds door. En deze boeken vinden afzet, het ene wat meer dan het andere, doordat enerzijds de belangrijkheid van het sexuele vraagstuk en zijn samenhang met het persoonlijk geluk tot alle lagen der bevolking doordringt, en men anderzijds het gebrek aan inzicht en kennis op dit terrein moet erkennen. Als men deze publicaties enigszins bijhoudt, komt men evenwel tot de conclusie, dat verscheidene ervan overbodig zijn, doordat ze een herhaling of zelfs een verzwakking van eerder verschenene geven.

Het thans voor ons liggende werk van Chesser maakt niet die indruk van overbodigheid. Integendeel, wie zich nog weinig in sexuele voorlichting heeft verdiept, kan in „Liefde zonder vrees” werkelijk in bijna alle onderdelen het nodige vinden en zich het lezen van andere boeken, oude zowel als nieuwe, besparen. Bovendien is dit boek in zeer progressieve geest geschreven en daardoor te meer nuttig, terwijl het verder niet te lijvig of te geleerd is uitgevallen. Naast wenken en beschouwingen over de verschillende aspecten van het normale huwelijk, ruimt het o.a. plaats in aan het vraagstuk van de abortus, jeugd-sexualiteit, in de jeugd ontstane perversies etc. Bij uitzondering bevat het ook een hoofdstuk over Carezza (coitus reservatus). Het kan misschien van nut zijn, dat deze methode niet dogmatisch afgewezen en eens toegelicht wordt voor degenen, die er een natuurlijke neiging toe hebben.

Helaas zijn er enige punten te signaleren, die m.i. niettemin verhinderen, dat dit het alleen-zaligmakende handboek kan worden. Dat is in de eerste plaats het enigmatische kleineren van de bezwaren van de coitus interruptus (in tegenspraak tot schrijvers eigen stellingen) en, wat verbluffend is, het zonder meer ontkennen van de periodieke onvruchtbaarheid van de vrouw. Het is dus aan te bevelen eveneens nota te nemen van publicaties als „De periodieke onvruchtbaarheid” door Dr. C. van Emde Boas, en te overwegen, dat de consultatiebureaux voor geslachtskunde sedert 1930 vele honderden gevallen hebben gecontroleerd. *)

Dr. Chesser toont aan, dat de remmingen, die mislukkingen in het geslachtsleven veroorzaken, alle op vrees zijn gebaseerd. Zijn uiteenzettingen zullen verstandige lezers, die aan remmingen lijden, ook wel tot deze overtuiging doen komen. Maar ze zullen, vooral in diepzittende gevallen, niet voldoende blijken om genezing te brengen.

Daarvoor zal men een psychiater moeten raadplegen.

Chesser citeert herhaaldelijk de beroemde Nederlander Dr. Th. H. v. d. Velde. De uitgebreidheid van diens technische wenken in „Het Volkomen Huwelijk” is nog niet overtroffen.

*) Intussen is er weer een nieuwe druk van „Liefde zonder Vrees” ter perse en naar ik verneem, zullen daarin enige wijzigingen ten opzichte van de periodieke onvruchtbaarheid worden opgenomen.

Sofie Lazarsfeld, *De Vrouw en haar Levensgezel*, G. W. Breughel, Amsterdam. f 8,90.

„Womans experience of the male” heet dit boek oorspronkelijk, zodat de vertaling van de titel nogal afwijkt. Deze laatste doet zeer geëmancipeerd aan: de vrouw voorop en de man mag mee. Toch zal men hier in alle geval niet de fout vinden van de ouderwetse „vrije vrouwen”, die alle mannen en met hen het liefdeleven meenden te moeten verfoeien. Wel is dit boek uitdrukkelijk „vanuit de vrouw” geschreven en er wordt in beweerd, dat een vrouw door wanbegrip meestal niets heeft aan een door een man geschreven boek over het sexuele leven. Het geschrift van Eustace Chesser (zie boven) doet echter m.i. aan de vrouw in het geheel niets tekort, zonder dat deze man het overigens nodig vindt dit standpunt speciaal te vermelden.

Sofie Lazarsfeld legt de nadruk op het feit, dat de wereld voor het grootste deel onder mannenwetten en mannentyranie leeft, maar wijst er tevens op, dat de vrouwen te zeer in traditie en hulpeloosheid vluchten, eigen beroepsarbeid te weinig au sérieux nemen en alle verantwoordelijkheid voor het huwelijksleven op de man schuiven, terwijl zij toch, ook sexueel, gelijkwaardig zijn. Schrijfster wijdt vele bladzijden aan het matriarchaat, een stelsel, waarvoor zij kennelijk wel wat voelt.

Stijl en compositie van het thans besproken werk zijn tamelijk onbeholpen. Wat b.v. de onverwachts ingelaste, schoolboekjesachtige hoofdstukken over vitamines, hormonen enz. met de vrouw-man ervaringen te maken hebben, wordt niet duidelijk. Interessant (maar dan ook heel interessant) zijn m.i. alleen de hoofdstukken over sexuele hervorming, erotiek, en de onafhankelijke vrouw. Hier is schrijfster de massa, die nog altijd moddert met vraagstukken van huwelijksstechniek, de werkende vrouw, het geoorloofde van echtscheiding enz. enz. zo ver vooruit, dat men moet vrezen, dat zij de verwezenlijking van haar (zeer redelijke) idealen niet zal beleven. Wel meen ik, dat zij wat gemakkelijk heenloopt over het conflict beroepsarbeid-moederschap, dat niet met borden wassen door de man is op te lossen.

De beide hier besproken publicaties hebben verschillende punten van overeenkomst, niet het minst ten opzichte van de psychische oorzaken van veel mislukkingen. Sofia Lazarsfeld toont zich daarbij een overtuigd volgeling van Alfred Adler. Men zou tot de slotsom kunnen komen, dat het individu, en daarmee de mensheid, te redden ware, als er in elk land een legertje psychiaters, maar dan werkelijk goede, beschikbaar zou zijn.

JACQUELINE WIJCHERS.

Sam de Wolff, *En toch...!*, driekwart eeuw Socialisme in vogelvlucht, G. J. A. Ruys Uitg. Mij., Amsterdam 1951, f 4,90/f 6,75.

Zangbundels.

Wijs en woorden van circa zeventig liedjes werden opgenomen in een door Ab Weggelaar verzorgde en door het Humanistisch Verbond uitgegeven liedjesbundel: „Mens en Lied” (f 1,25).

Bij van Gorcum & Comp. te Assen verscheen de negende druk van „Jan Pierewiet” (f 1,90).

Leo Tolstoj

Maxim Gorjki — Herinneringen aan Leo Tolstoj. L. J. Veens U.M., A'dam, f 3,90.

In 1901 verbleef de 73-jarige Tolstoj voor zijn gezondheid op de Krim. Om dezelfde redenen bevonden zich daar toen ook Gorjki, Tsjechov, Boenin en enkele andere Russische schrijvers. Zij allen stelden er een eer in, door Lev Nikolajevitsj, patriarch der Russische letterkunde, ontvangen te worden en verscheidene van hen lieten beschrijvingen van die ontmoetingen na. Het uitvoerigst en interessantst daarvan zijn de herinneringen van de toen 33-jarige Gorjki, die nu in een goede Nederlandse vertaling van J. M. Meyer zijn verschenen.

Gorjki stond nog geheel aan het begin van zijn loopbaan; hij keek met bewondering en ontzag op naar de oude, wijze Tolstoj, wiens literaire scheppingen hem onsterfelijk hadden gemaakt en wiens leer in de gehele wereld navolging of weerstand wakker riep. Gorjki voelde met welk een uitzonderlijke figuur hij te maken had. „Zijn geweldig uitgegroeide persoonlijkheid is een wonderbaarlijk, bijna monsterachtig verschijnsel, er is in hem iets van de reus Swjatogor, voor wie de aarde te klein is. Ja, hij is groots!” Maar de kritische Gorjki beseftte ook de tekortkomingen van Tolstoj, hij liet zich niet geheel door diens persoonlijkheid inpalmen, voelde soms zelfs iets van haat tegen deze overheersende, despotische geest; hij zou „niet met hem in één huis kunnen wonen, laat staan in één kamer. Het zou zijn als in een

woestijn, waar de zon alles verbrandt en zelf ook uitbrandt, dreigend tegen de on-eindige donkere nacht".

Uit deze herinneringen rijst de figuur van Tolstoj duidelijk voor ons op, — scherpzinnig, paradoxaal, soms een „steenharde rationalist", maar ook een zoekende, ondanks al zijn wijsheid, — vol tegenspraken („De zogenaamde groten der aarde spreken zichzelf altijd verschrikkelijk tegen. Dit is hun te vergeven, tegelijk met alle andere domheden") en menselijke zwakheden. De humanist Gorjki (men herinnere zich zijn uitspraak „Mens" — dat klinkt trots!) bewonderde in Tolstoj telkens weer de veelzijdige, van rijkdom overvloeiende menselijke persoonlijkheid. „Hij is groot en heilig, maar dan hierin dat hij mens is, — een onbegrijpelijk en pijnigend mooie mens, mens van de gehele mensheid". Hij verzette zich er tegen dat men om Tolstoj legenden ging weven, hem ging zien als een begenadigde, als iets bovennatuurlijks. Vooral interesseerde Gorjki de verhouding van Tolstoj tot God, de onsterfelijkheid, de dood, — grootheden waarmee Tolstoj zich gaarne bezighield, waarover hij vele en categorische uitspraken heeft gedaan, maar waarmee hij toch eigenlijk voortdurend overhoop lag. Hij heeft de indruk dat Tolstoj's godsdienstig geloof weinig oprecht, niet met hart en ziel doorvoeld was, — dat het de reus Tolstoj hinderde een hogere macht boven zich te moeten erkennen. „Zijn betrekkingen met God zijn zeer onbepaald, maar soms doen zij mij denken aan die van twee beren in één hol," zo drukt hij het kernachtig uit. En over de dood: „Soms scheen het, dat deze oude tovenaarspeelde met de dood, met hem coquetteerde en poogde hem op de een of andere manier te bedriegen: ik ben niet bang voor je, ik houd van je, ik wacht op je. Maar intussen tuurt hij met zijn scherpe ogen: wat ben je er voor een? En wat is er achter je, verder? Zal je me geheel vernietigen, of blijft er nog iets aan leven over?"

Hoe fragmentarisch en betrekkelijk kort deze herinneringen ook zijn, men komt er tal van typische trekken van Tolstoj in tegen. Zijn afkeer van de kunst, vooral als deze niet helder, niet voor het volk toegankelijk is (de in die tijd opkomende „decadente", symbolistische poëzie vergelijkt hij met „van die Franse niemendalletjes, „articles de Paris""). Zijn even grote wantrouwen in wetenschap en wijsgerige concepties, voorzover die van de grote massa der mensheid, het levende volk geabstraheerd zijn („Weldra zullen we de taal van het volk helemaal niet meer begrijpen... Alle theorieën, geschiedenissen, evoluties worden zielig en belachelijk, want onnodig en onbegrijpelijk voor het volk"). Zijn inzicht in de beperktheid van de menselijke vrijheid („Wij allen zoeken vrij te zijn van verplichtingen tegenover onze naaste, terwijl toch juist het gevoelen van deze verplichtingen ons tot mensen

gemaakt heeft, en wij zonder dit gevoelen als beesten zouden leven....." „Vrijheid — dat is wanneer alles en iedereen het met mij eens is, maar dan besta ik niet, want wij worden ons van onszelf alleen bewust in conflicten en tegenspraken").

Dit boekje is een „document humain" in de beste betekenis van het woord.

Dr Rudolf Jans — Tolstoj in Nederland. Uitg. Paul Brand N.V., Bussum. f 8,50.

Zo plastisch als de figuur van Tolstoj naar voren komt uit Gorjki's herinneringen, zo verhuuld blijft zij in deze Nijmeegse dissertatie. Slechts een vage verwijzing naar werk en wezen, leven en streven van de Russische schrijver en profeet, meer wordt ons in dit boek niet gegeven. De nadruk komt dan ook sterk te liggen, niet op Tolstoj, maar op Nederland. En wanneer wij deze opzet accepteren vinden wij hier een uiterst boeiend en belangwekkend overzicht van wat Tolstoj voor Nederland betekend heeft en nog betekent. En meer dan dat: in een beknopt overzicht, maar toch zonder iets van belang over te slaan, toont de schrijver ons welk beeld van de Russische literatuur, en van Rusland in het algemeen, er in de loop der tijden in ons land heeft bestaan. Het blijkt dat het contact hoofdzakelijk op het gebied van handel en techniek tot stand kwam, van de Russische cultuur had men hier nog minder dan in andere West-Europese landen enig

begrip. Dat begrip ontstond pas toen op het eind van de vorige eeuw de Russische romanschrijvers, met name Dostoevski, Toergenev en Tolstoj, de aandacht gingen trekken. Wij krijgen nu een uitvoerig overzicht van alle Nederlandse schrijvers, critici en anderen die belangstelling voor Tolstoj hebben gehad, door hem zijn beïnvloed of zich over hem hebben uitgelaten — een overzicht dat, zoals gezegd, weinig over Tolstoj zelf zegt maar een interessant aspect toont van ons Nederlands cultureel en geestelijk leven: wij ontmoeten achtereenvolgens de Tachtigers, van Eeden, Streuvels, Gorter, Felix Ortt, van Mierop, de Christen-anarchisten en hun kolonie te Blaricum, Bart de Ligt, Henr. Roland Holst en vele anderen. De sociaal-ethische leer van Tolstoj vond in ons land in het begin van deze eeuw veel aanhang; na de eerste wereldoorlog is zijn invloed echter verdwenen. Daartegenover staat dat de waardering van Tolstoj als kunstenaar voortdurend is gestegen, welk feit in wisselwerking staat met de veelvuldiger en betere vertalingen, die de laatste tijd zijn verschenen. Dr Jans behandelt ook de Dostoevski-„cultus", die vooral na de eerste wereldoorlog vigeerde, doch die de belangstelling voor Tolstoj niet heeft verdrongen.

Het materiaal van het boek is ingedeeld in korte hoofdstukken, het is goed leesbaar geschreven.

Dr T. EEKMAN

Hoofdfiguren uit het menselijk denken

Onder deze titel geeft de jonge, ondernemende uitgeverij Born N.V. te Assen een serie beknopte boekjes uit (prijs f 1,45) die een inleiding geven tot het denken van grote mannen die de mensheid helpen of geholpen hebben haar weg te vinden in het heelal waarin zij moet leven. Zulke boekjes zijn van enorm belang voor ons humanisten, die onze algehele verantwoordelijkheid voor de gang van de mensheid beseffen, en die willen weten — redelijk ervan bewust worden — wat voor ons door de grootsten onder de mensen gewild is en nagestreefd, om daarnaar de koers te bepalen die wij, nu in ons tijdperk, willen volgen. Want wij, z.g. Westerlingen, vragen niet meer aan God in het gebed wat hij in en met de wereld wil, doch trachten onszelf en de wereld om ons heen te leren kennen en ons eigen lot te bepalen.

Twee van die boekjes liggen er nu voor mij, een over S. Freud (door Jhr. Mr. Dr. W. H. Alting van Geusau) en een over J. P. Sartre (door J. Plessen, Litt. Drs), die van bijzonder belang voor ons zijn.¹⁾ „De prestaties van een internationaal genie, als Freud ongetwijfeld is geweest... betekenen niet minder dan de psychische

genezing en het levensgeluk van ongetelden in de gehele wereld", zegt de heer Alting van Geusau. Dit is waar en daarom alleen al verdient Freud onze belangstelling en liefde. Maar veel groter en algemeen-menselijk van belang is wat Freud heeft ontdekt van het onbewuste in de mens, van de kinderlijke sexualiteit, van de gezonde Eros als bron van levenskracht en dienstbetoon en van de onderdrukte Eros als riool van angst, schuldgevoel, haat, vernietigingsdrang, enz. Met andere woorden de psychologie van de mens en van de groep ook in zijn maatschappelijke, sociologische betekenis. Enige jaren geleden schreef een bekende Engelsman, John Langdon-Davies: „Ik geloof dat wij op de drempel staan van een tijdperk waarin de zeer jonge wetenschappen der psychologie en sociologie te hulp zullen moeten worden geroepen om onze problemen op te lossen. Alleen de psycholoog kan ons die vrijheid van vrees schenken waarzonder geen andere vrijheid kan bestaan. Alleen de psycholoog kan ons het gevoel bijbrengen dat noodwendige arbeid de moeite waard is. Alleen de psycholoog kan ons de werkelijke oorzaken van internationaal wantrouwen en oorlog verklaren. Zo al iemand, dan kan de psycholoog ons

¹⁾ Inmiddels verschenen in dezelfde serie nog: Dr. G. J. de Vries, Plato, en Prof. Dr. H. Freudenthal, Einstein.

Zamenhof, een humanist

Wie als humanist de brieven van Zamenhof, de maker van het Esperanto, leest, kan zich moeilijk aan de indruk onttrekken, dat het denken van deze man doortrokken was van een humanistische geest. Zijn optreden, zijn geschriften en zijn toespraken getuigen van verdraagzaamheid, eerbied voor de mens — ook in de tegenstander — en liefde voor de naaste. Zijn streven was aanvankelijk gericht op het bevorderen van de vrede, door het wegnemen van de oorzaak van het elkaar niet verstaan: hij maakte een onpartijdige taal. Later verbreedt zijn denken zich en zien wij hem als stichter van een wereldbroederschapsbeweging op boven-confessionele grondslag.

Men kan de levenstaak, die Zamenhof zich stelde, geheel zien als uitvloeisel van zijn aanleg en zijn ervaringen uit zijn kinderjaren. Hij was het eerste van acht kinderen van Joodse ouders, die in het ghetto te Bialistok woonden, een stad in het veel omstreken grensgebied van Polen en Rusland. Zijn vader was leraar in moderne talen en aardrijkskunde aan middelbare scholen. Hij was atheïst. Zamenhof's moeder was een zachtmoedige vrouw en zonder twijfel was het gevoelige karakter van Zamenhof aan haar opvoeding en wellicht ook aan haar aanleg te danken. In twee autobiografische brieven vertelt hij hoezeer de voortdurende strijd in zijn geboortestreek tussen de vier bevolkingsgroepen,

duidelijk maken, wat nodig is om te komen tot die verandering in het hart der mensen, waarzonder geen enkele wetenschappelijke vooruitgang iets anders zal zijn dan gal in onze monden."

Welnu over deze psychologie — want Langdon bedoelt voortdurend de dieptepsychologie van Freud c.s. — kan men uit dit boekje veel leren, op een levendige soms zelfs inwendig verdeelde manier, wat voor denkende lezers heel prikkelend is. Een foutje: Theodor Reik (p. 13) is geen Amerikaan, maar een echte Oostenrijker.

Het boekje over Sartre, de meest bekende en meest gelezen existentialist van onze tijd — gelezen dan in zijn litteraire werken — is evenwichtiger maar ook minder kritiserend. Dat laatste is geen bezwaar, omdat men mag aannemen dat een werkelijk ernstig humanist zelf zijn kritiek bij de hand heeft. Zo zal het de lezer van Sartre's filosofische stellingen niet ontgaan, dat naast diens prachtige demonstratie van de menselijke vrijheid, vrijwel ontbreekt het begrip van de erotische en historische gebondenheid van de mens, m.a.w. dat noch Freud, noch Dilthey, noch Ortega y Gasset door Sartre „verwerkt" zijn.

Dr. G. J. GEERS.

die elkaar niet konden verstaan wegens taalverschillen, en de bloedige tonelen die daar het gevolg van waren, hem als kleine jongen al deden hunkeren naar vrede tussen de mensen. Als gymnasiumleerling al heeft hij daarom een hulptaal gemaakt, die hij met zijn vriendjes sprak.

Zijn gevoelig karakter blijkt verder uit het volgende. Nadat hij als arts te Warschau in 1885 was afgestudeerd en vier maanden een dorpspraktijk had uitgeoefend, kwam hij tot de overtuiging, dat hij voor het gewone medische werk niet deugde: het lijden van zieken en stervenden kwelde hem te zeer. Dit was de reden dat hij zich tot oogarts ging specialiseren. Daarna werd hij, innerlijk gedreven, de oogarts der armen en verschopten te Warschau, en legde zich en zijn gezin daarmee een leven vol ontberingen op.

De jodenvervolgingen, waarvan hij als kind getuige was, grepen hem ook zeer aan en brachten hem later in de voorste geleiden van het zionisme. Toen vier jaar later, in 1897, Herzl de zionistische beweging op grote schaal organiseerde, was Zamenhof hieraan echter al ontgroeid, omdat hij geloofde dat „het opwekken van het kwazie-nationale patriotisme bij de joden nadelig voor hen zou kunnen zijn." De overwinning van de patriot door de mens in Zamenhof's hart, of liever de verzoening van beide, belichaamde zich ook duidelijk in het scheppen van een religieuze belijdenis, waaraan Zamenhof eerst de naam Hillelisme gaf, maar die hij later homaranisme noemde (homarano is het Esperanto-woord voor lid van het mensdom). Deze broederschapsbeweging maakte geen opgang: Zamenhof kwam hiermee openlijk te voorschijn op een zeer ongelukkig tijdstip, n.l. kort voor de eerste wereldoorlog, in 1913. Uit de geschriften van Zamenhof hierover blijkt ons, hoeveel humanisme eraan ten grondslag ligt. In de beginselverklaring brandmerkt hij discriminatie wegens ras, taal, godsdienst en klasse tot barbarij. Ieder land behoort, volgens hem, toe aan alle bewoners, niet alleen aan een groep met vermeende historische rechten. Verder belijdt de homaranist, dat hij tot de mensheid behoort, omdat de mens boven volk of ras gaat. Het homarane geloofsbeginself luidt: „Wat ook mijn geloof is, de hoogste, onbegrijpelijke kracht, de oorzaak der oorzaken van de stoffelijke en zedelijke wereld, kan ik God of ook anders noemen, maar ik ben er mij van bewust, dat ieder het recht heeft zich het wezenlijke van die kracht voor te stellen, zoals zijn verstand, zijn hart of zijn kerk hem voorschrijft. Nooit mag ik iemand haten of vervolgen, omdat zijn geloof aan God anders is dan het mijne." Het wezenlijke, religieuze gebod is: behandel anderen, zoals U zoudt willen dat

men U behandelt.

De clausule in de zoëven aangehaalde beginselverklaring, waarin de belijder de vrijheid heeft desgewenst de godsvoorstelling van zijn kerk te behouden, belichaamt Zamenhof's streven om de religies te overkoepelen. Zamenhof zelf hield er tegenzeglijk een abstracte godsvoorstelling op na, die hij vaak mysterieuze, zedelijke Kracht noemde. Men moet hem tot de humanisten rekenen.

Is zijn religieuze beweging dus niet tot ontwikkeling gekomen, zijn andere scheping, het Esperanto, heeft daarentegen een grote vlucht genomen: het wordt, zij het nog op bescheiden schaal, overal ter wereld voor allerlei doeleinden gebruikt. Men mag het gerust de levende norm-taal voor de moderne tijd noemen. Ook in deze taal, komt Zamenhof's humanistische instelling, tot uitdrukking: eerbied voor de mens, maar ook eerbied voor het wonder van de taal. Hij maakte zijn Esperanto opzettelijk zo gemakkelijk mogelijk, opdat ook de minder begaafden en de minder gesitueerden het kunnen leren en gebruiken. Hij maakte het neutraal, boven-nationaal, door een woordenschat te kiezen uit wortels, die in zoveel mogelijk bestaande talen voorkomen. Hiermee bereikte hij dat ieder zich gelijkberechtigd kan voelen bij het leren en gebruiken van de taal.

Zijn eerbied gold ook de wetten, die de taalgroei beheersen. Hij deed n.l. uitdrukkelijk afstand van zijn autoriteit als maker en kenner van de taal en bepleit, dat men slechts het boekje „Fundamento de Esperanto" als autentiek en als onveranderbare grondslag zal aanvaarden. Hiermee gaf hij de taal iets stabiels, dat vergelijkbaar is met het historische element in de natuurlijke talen. Verder verklaart hij dat ieder gebruiker het recht heeft woorden en uitdrukkingen in te voeren — mits niet strijdig met het Fundamento —, evenals dit in de nationale talen gebeurt. Of dit tot verrijking en ontwikkeling der taal zal leiden, daarover beslist uitsluitend de vraag of de noviteit ingang vindt en door de massa wordt aanvaard. Dat Zamenhof dit inzag bewijst, dat hij niet alleen een goed talenkenner was — hij kende er minstens negen —, maar vooral dat hij het wezen der taal respecteerde.

Mijn bedoeling was Zamenhof als humanist te schetsen; niet hem en zijn taal a.h.w. voor het humanisme te annexeren. Het zou mij dan ook ten zeerste spijten, wanneer ik bij aanhangers van enige kerk het plezier voor het gebruik van het Esperanto zou hebben bedorven. Of Zamenhof humanist was of niet, doet aan de waarde van het Esperanto niets af. Waar het op aan komt is, dat hij een mens was, die in alle bescheidenheid die hem kenmerkte, groot was en dat zijn taal een waardevol geschenk aan het mensdom is, waarvan het de betekenis nog maar nauwelijks beseft.

G. F. MAKINK.

Hoe ben ik humanist geworden?

Ik heb in het begin van het ontstaan van onze gemeenschap, als leider van een huiskamerbijeenkomst, aan ieder der aanwezigen eens de vraag voorgelegd: Vertelt U ons eens hoe U buitenkerkelijk geworden bent. Het was mijn bedoeling daarvoor de band onder elkaar te versterken, het vertrouwen in elkaar door een openlijke mededeling over zichzelf aan te kweken, een inzicht te krijgen over de moeilijkheden van anderen, die ons een verruimende kijk kon geven. Eerlijk gezegd, ik kreeg de indruk, dat door enkelen de vraag wat te onbescheiden werd opgevat, waar ook weer begrijpelijke redenen voor te denken kunnen zijn.

Nu ik het stukje van Mevr. L. M. C.—W. in Mens en Wereld lees, kwam deze Zondagmorgen weer in mijn gedachte. De vraag van toen, spontaan door mij aan gevoeld, leeft dus ook bij anderen, en heeft de instemming der redactie, anders zou zij deze rubriek niet geopend hebben. Ik begon natuurlijk die morgen met mijzelf en wil daar nu ook hier iets over vertellen.

Ik ben van vrijzinnig protestantse huize; mijn ouders gingen naar de kerkdienst van de Ned. Protestantenvond, hoewel lang niet geregeld. Van de orthodoxie moesten zij niets hebben. Ik werd naar een Zondagsschool gestuurd. Hier moet mij iets uit mijn geestelijk evenwicht gebracht hebben (een verschijnsel dat veel meer voorkomt dan men zo denkt). De dominerende invloed van mijn vader in het gezin was hier ook niet vreemd aan. Ik was te individualistisch, wat ik mijn hele leven ben gebleven. Toen ik als H.B.S.-leerling naar de catechisatie moest kon de dominee (het was een zoon van Nicolaas Beets) niets met mij beginnen en ik ging eraf. Ik weet nog heel goed dat ik aanvoelde bij het eventuele aannemen nooit een geloofsbelijdenis eerlijk te kunnen onderschrijven. Ik kan nu eenmaal de godsdienstige voorstellingswijze niet aanvaarden. Mijn jongelingsjaren vielen in de teruggang van het materialisme der vorige eeuw. De psychologie was in opkomst. Ik las en zocht in verschillende richting. Ik weet nog dat ik mij aangetrokken gevoelde tot het psychisch monisme en abonneerde mij enige tijd op een Duits blad. Na afloop van mijn studietijd legde ik de belofte af in plaats van de eed, en daarop ook in militaire dienst, wat direct in beide gevallen zonder woordenwisseling werd aanvaard.

Ik voel mij geen Christen; ik ben zuiver „mens” en heb mijn levensopvatting in de geest van „het goede, het schone en het ware” opgebouwd. Ik sta open voor hetgeen de godsdiensten in deze richting

geven. En als ik op mijn leven terugkijk, dan kan ik dankbaar, tevreden en rustig zijn. Psychische moeilijkheden zijn mij heus niet bespaard.

Toen ik las van de oprichting van het Humanistisch Verbond voelde ik spontaan dat ik erbij hoorde.

K.

Mevr. L. M. C.—W. heeft verzocht eens te vertellen, hoe we humanist geworden zijn.

Mevr. L. M. C.—W. is humaniste van huis uit. De vader en de school hebben haar gevormd. Zij heeft om zo te zeggen, een humanistische opvoeding gehad. Ondergetekende is humanist juist omdat hij geen opvoeding heeft gehad. Thuis deden ze niet aan de kerk. Men volgde de milde stelregel, ieder 't zijne, leven en laten leven. Een mens hoeft dan niet bang te zijn voor het einde. Mijn ouders waren eenvoudige mensen van het platteland, alzo niet op de hoogte van de wereldliteratuur. Nicolaas van Kues hebben ze nooit gekend, wel Nic. Beets en Justus van Maurik.

Toen we op een leeftijd gekomen waren van meer bewust leven, deed zich de vraag voor: hoe is toch alles zo geworden in de wereld. Waarom zijn er armen en rijken. Wat is dat christendom en waar is dat vandaan gekomen. Wat was de oorzaak van de Hervorming. Wie was Luther, wie Calvijn, wie Erasmus?

Op grond waarvan kwamen later Liberalisme en Socialisme in de geschiedenis opduiken. We stonden tegenover een onbegrepen wereld, met een heet verlangen tot weten en begrijpen. Wij zijn toen op onderzoek uitgetogen, hebben ons de boeken aangeschaft die enig licht konden brengen in de duisternis. Om een paar te noemen: „Het ontstaan van het Christendom” van Karl Kautzky, „Heidendom en Christendom” van Edward Carpenter, „Voorchristelijk Christendom” van G. A. v. d. Bergh v. Eysinga. „Alzo sprak Zarathustra” van Nietzsche, „De Socialisten” van Quack.

Via Marx kwamen we tot Feuerbach en David Fried, Straus.

Om kort te gaan we hebben boeken verslonden, we hebben gelezen, gelezen, dagen en nachten. Geschiedenis, cultuurhistorie, wijsbegeerte, proza en poëzie. Huizinga, Jan en Annie Romein, Multatuli, Romain Rolland, Balzac, Herman Gorter, Henr. Roland Holst.

Maar nog iets anders is voor ons van belang geweest: de schouwburg. De mensen die vervreemd waren van de kerk, maar niet helemaal vervreemd van de cultuur en die anderen die geheel buiten de

kerk om waren opgegroeid, vonden in de schouwburg het geestelijk voedsel, waarnaar zij hongerden en dorsten. In onze jeugd speelde het toneel in de opvoeding een veel grotere rol dan heden ten dage. De jeugd die geen middelbaar onderwijs had genoten en dat was het grootste deel, want de scholen voor middelbaar onderwijs waren toen alleen toegankelijk voor kinderen van beter gesitueerde ouders, de jeugd dus die niet meer dan lager onderwijs had gehad, haalde in de schouwburg voor een groot deel zijn achterstand in. D.w.z. de jeugd die niet geheel afgestompt was. De beschavende invloed die in onze jonge jaren van het toneel uitging, is geheel verloren gegaan. De jeugd van nu komt niet meer in de schouwburg en welke vormende invloed er van de bioscoop uitgaat op de jeugdige toeschouwers is nogal problematisch.

Wij hebben die kortstondige bloei van het toneel meegemaakt.

In dit verband een paar namen. Eduard Verkade, Will. Rooyards, Herman Heyermans. Niet op het gymnasium, maar in de schouwburg zijn wij in aanraking gekomen met Shakespeare, Shaw, Ibsen, Goethe, Ed. Rostand, om enkele van de grootste te noemen.

Wij hebben vergaderingen afgelopen waar gesproken werd en gedebatteerd over Marxisme en Liberalisme, Historisch-materialisme en Socialisme. We hebben 't zelf moeten vinden, we hadden nu eenmaal geen vader of leraren die ons het land van belofte konden binnen voeren.

Aan de andere kant hebben wij ook geen innerlijke strijd gekend om los te komen van opgelegde dogma's. Die innerlijke verscheurdheid, waar sommige mensen zo dramatisch van kunnen getuigen, daar zijn we voor gespaard gebleven dank zij het geestelijk klimaat waarin we zijn opgegroeid. We hebben bevonden, beter geen opvoeding dan een verkeerde. Wij zijn op onze beurt Godzoekers geweest, hebben echter het humanisme gevonden.

Wij hielden van de wereld en van dat aardse leven en alles wat onze eerste liefde vernederde en kleineerde, wekte onze haat en afkeer. Hierdoor kon het christendom geen vat op ons krijgen.

Van de bijbel hebben we nog niet gesproken.

We hebben dat boek meermalen ter hand genomen, maar het ook telkens na enkele bladzijden terzijde gelegd. We hebben ons er meerdere malen toe gezet dit boek door te werken, maar dat ging niet. Voor ons was er geen doorkomen aan.

Voor wie niet in een christelijke sfeer is opgegroeid, is de bijbel een onmogelijk boek. Als men niet van te voren is ingelicht wat men uit dit boek moet halen, haalt men er niets uit.

Zo is het ons vergaan Mevr. L. M. C.—W., of anderen dit allemaal zo interessant zullen vinden, kunnen we niet bevroeden.

v. Z.

BRIEVEN VAN LEZERS

De Padvindersbelofte

Nauwelijks was m'n zoontje acht jaar oud, of hij wilde welp worden; na enige weken voorbereiding zou hij worden geïnstalleerd. Daarvoor moest hij de leidster beloven: „ik beloof mijn plicht te doen tegenover God en mijn land, iedereen te helpen waar ik kan en de welpenwet te gehoorzamen”.

Het spel kennende, zei ik hem: „dat van God laat je er maar af, want dat is bedoeld voor de jongens die naar de kerk gaan en dat land van ons is veel te klein; je probeert maar je plicht als jongen te doen tegenover iedereen, uit welk land hij ook komt.”

Het liet mijn zoontje koud, hij zou Akela wel vragen eens te komen praten. De leidster begreep direct wat er aan de hand was. Ze vertelde al twee maal een jongen te hebben moeten weigeren, omdat de ouders bezwaar maakten tegen deze belofte. Zelf was ze ook niet kerkelijk, maar het Hoofdkwartier in Den Haag stond nu eenmaal op deze formulering van de belofte. Tekenend was het geval met een jongen, die ze gevraagd had: „en Jan, weet je nu wat de belofte betekent? Jawel Akela, had Jan geantwoord, plicht tegenover God, nou ja, dat is bidden en naar de kerk gaan, en tegenover je land, dat is vechten, hè!”

Het had haar enige moeite gekost Jantje van dat vechten af te brengen. Uit vroegere jaren was het me bekend dat, zoals dit bij het Padvindersgilde nog gebruikelijk is, de toevoeging „God en mijn land” facultatief werd gesteld. Omstreeks 1930 legden de jongens in de Protestantse sector de Christelijke belofte af en de gewone leden van de N.P.V. de algemene belofte. Na de oorlog blijkt nog alleen de Christelijke formulering te worden toegepast.

Via de Districtscommissaris werd contact opgenomen met het Hoofdkwartier in den Haag. Daar bleek dat ons dispensatie verleend kon worden, wanneer drie leiders van de plaatselijke padvindergroep het verzoek om de algemene belofte af te leggen wilden ondersteunen (als het ware voor deze godlozen toch wel wilden afstaan!). De beslissing bleek het Hoofdkwartier per geval te willen nemen en bovendien kregen we na de genadige toestemming daartoe, de boodschap van de hoofdleidster der nederlandse welpen mee „dat de jongen toch nooit een goede padvinder zou kunnen worden”. —

We hebben het allemaal geslikt en de jongen is, na wat hij allemaal gezanik vond, als welp geïnstalleerd, op de algemene belofte.

Veel lezers zullen misschien zeggen: stuur je kind dan ook niet naar de padvinderij. Wie echter de mogelijkheden van

de padvinderij kent, zal dit potentieel zo nuttige opvoedingsinstituut niet zo gauw opgeven. Per slot telt de padvinderij, jongens en meisjes, in Nederland ca. 60.000 leden (excl. de R.K. padvinders en padvindsters).

Het is om die reden dat dit voorval hier wordt signaleerd.

Laten humanistisch denkende ouders van adspirant padvinders er op letten wat voor belofte hun jongens gevraagd wordt af te leggen. Het hoofdbestuur van de N.P.V. is er naar aanleiding van dit geval op gewezen dat een dergelijke behandeling neerkomt op achterstelling van jongens uit niet-christelijke gezinnen. De N.P.V. bestaat tegenwoordig uit een R.K., een Prot. en een neutrale sector.¹⁾ Het merkwaardige is nu dat de hoofdleiders van de neutrale sector bezwaar tegen een algemeen gestelde belofte blijken te hebben. Toch

zullen zij ook wel weten, dat de jongens en de groepsleiders in de neutrale sector voor het grootste deel niet-kerkelijk zijn. Aangenomen mag worden dat het niet de bedoeling is de jeugd aan te moedigen in deze zaken de hand te lichten. Het lijkt mij daarom zeer wel bereikbaar, ten behoeve van de niet-kerkelijke leden in de N.P.V., de algemene belofte weer ingesteld te krijgen, gelijkwaardig naast die voor de Christelijke leden. Enige waakzaamheid bij de ouders en mogelijk ook enige activiteit van het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond zullen daartoe in elk geval wenselijk zijn.

5 Mei '52.

JOH. JANSEN.

1) Als wij goed zijn ingelicht, is dit niet geheel juist, en bestaat de N.P.V. uit prot. christelijke en neutrale groepen, terwijl de N.P.V. en de Verkenner van de Kath. Jeugd Beweging samenwerken in de Nationale Padvindersraad.

NIEUWS van de ARK

Voor wie het nog niet weet: De Ark, dat is de naam van ons nieuwe conferentie- en vacantie-oord te Nunspeet. Velen vinde deze naam een gelukkige vondst, vooral de mensen die de situatie ter plaatse kennen, anderen hebben er minder waardering voor. Maar och, what is in a name? Tenslotte is Sunny-home of iets dergelijks ook niet alles.

In ieder geval: het huis bevalt ons best. Velen hebben er reeds deze zomer een aantal vacantedagen doorgebracht en we hebben uitsluitend tevreden stemmen gehoord.

Nu komen de wintermaanden en daarmee de kans om een aantal al lang gekoesterde wensen in vervulling te brengen.

Twee wensen in de eerste plaats: de wens om in de wintermaanden enkele drie- en vierdaagse conferenties te beleggen en de wens om een kerstkamp te organiseren.

Welnu in de onderstaande regelen vindt U de aankondiging van plannen, die deze wensen gaan realiseren. We wekken de velen, die ons vaak deze wensen te kennen gaven op om nu ook inderdaad deelnemer te worden.

Conferentie Humanisme en Opvoeding.

Tijd: 30 October, 31 October en 1 November.

Programma: Humanistische levensovertuiging en Opvoeding (P. A. Pols, dir. Opv. Huis voor Jongens, Gron.), Strafprobleem in de Opvoeding (Drs. Ph. van Praag, leraar Sch. v. Maatsch. Werk, A'dam), Het Humanisme en de Openbare School (H. v. Es, Weth. Dordrecht).

Werkwijze: 's morgens inleiding, daarna kleine studiegroepen, 's avonds algemene discussie.

Algemene leiding: Drs. L. van Gelder.

Prijs: f 13,—, f 15,— of f 17,— naar keuze.

Conferentie voor Vrouwen.

Tijd: Van Dinsdag 9 Dec. (± 3 uur) tot Vrijdag 12 Dec. (± 10 uur).

Algemeen onderwerp voor de conferentie: Het Humanistische Gezin.

Programma: Allereerst een drietal inleidingen n.l.: Onze opvattingen over het huwelijk (Mevr. A. Ploeg—Ploeg), Opvoedingsmoeilijkheden bij kinderen, Het feest in het Humanistisch gezin (H. Lips).

Daarnaast zullen we een ruime gelegenheid scheppen voor het onderlinge gesprek en ontspanning, waardoor de conferentie aan intimiteit en sfeer zal winnen.

Algemene leiding: Mevr. R. M. Hijman—Konijn.

Prijs: f 11,50, f 13,50 of f 15,50 naar keuze.

Kerstkamp.

Tijd: Woensdag 24 December (± 19 uur) tot Zondag 28 December (± 16 uur).

Van het programma en de leiding valt nu nog niet veel definitief te zeggen, maar we zullen een programma samenstellen met een sterk kunstzinnig karakter en met een gelegenheid tot bezinning op de problemen, die het Kerstfeest ook voor ons oproept.

Prijs: f 15,50, f 17,50 of f 19,50 naar keuze.

We komen op dit kamp in het volgend nummer van Mens en Wereld nog terug. Men kan zich er echter nu reeds voor opgeven en men zal moeten bedenken, evenals trouwens voor de beide conferenties, dat we in de wintermaanden, als de bijgebouwen niet in gebruik zijn, slechts een beperkt aantal deelnemers in De Ark kunnen huisvesten, men moet dus niet tot het laatst wachten.

Algemene gegevens:

De Ark ligt in een prachtig heuvelachtig

De motor draait . . .

Er heerst een algemene humanistische activiteit in Nederland. Van de activiteit van het Humanistisch Verbond hebben we in deze rubriek vele voorbeelden gegeven, maar ook de andere humanistische organisaties in Nederland zitten werkelijk niet stil. De Vereniging voor Maatschappelijk Werk op Humanistische Grondslag „Humanitas” is regelmatig bezig met de versterking van haar apparaat en de schare maatschappelijke werkers en vrijwilligers. De opening van het Kindertehuis te Ellecom is voor Humanitas een mijlpaal op haar weg. Een gebeurtenis, die een felicitatie zeker waard is. Wij mogen, ook in deze rubriek, onze zusterorganisatie kracht toewensen bij de verdere opbouw van het voogdijwerk.

Ook het Humanistisch Thuisfront breidt haar werk verder uit. Naast de Militaire Tehuizen te Amersfoort en Vierhouten heeft men op het ogenblik alweer plannen voor andere tehuizen, terwijl men b.v. in Amersfoort reeds lang naar een mogelijkheid uitziet om het werk op groter schaal te kunnen opzetten, omdat het aantal deelnemers te groot is voor de huidige kleine behuizing. Daarnaast heeft zich voor het Thuisfront nu de mogelijkheid geopend om een aantal bezinningsbijeenkomsten voor militairen te organiseren, waarbij iedere maal een groep militairen gedurende vier dagen in een bepaald huis samenkomt om door een goed programma op humanistische grondslag een innerlijke, geestelijke verfrissing te ondergaan. Waarschijnlijk zullen deze bijeenkomsten in eerste instantie in de maanden November van dit jaar en Februari en Maart van het volgend jaar worden gehouden. Wie militairen kent, die aan zo'n bijeenkomst zouden willen deelnemen doet goed hun het adres van het Thuisfront (Hekelveld 16, Amsterdam) te geven, opdat ze zich kunnen opgeven. De bijeenkomsten zijn gratis en worden in de gewone diensttijd gehouden.

Men ziet... activiteit allerwegen, het is

bosgebied, langs de spoorlijn Nunspeet—Zwolle, ongeveer een kwartier lopen van het station Nunspeet. De Ark bevat voor het merendeel drie- en vierpersoonkamers, die alle van stromend koud- en warm water zijn voorzien.

Lakens moet men zelf meebrengen, slechts in enkele gevallen kunnen we lakens verhuren à f 0,75 per stel.

Men geve zich op voor bovenstaande conferenties en kerstkamp bij: Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht. Men wordt verzocht bij opgave tegelijkertijd minstens een derde deel van het deelnemersgeld te storten op giro-nummer 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht.

niet te arrogant om te zeggen, dat de humanistische motor op volle toeren is.

Uitbreidingsactie.

De motor zou echter nog beter op toeren kunnen komen als het ledental van het Humanistisch Verbond groter was. Dat zou betekenen meer mensen en meer geld. We mogen zeker over de groei van ons ledental niet klagen, aan de andere kant weten we zeker dat nog honderdtallen vrij gemakkelijk lid van het Verbond kunnen worden gemaakt. Hier ligt voor iedere gemeenschap en ieder lid een taak.

We hopen dat alle gemeenschappen het werk van huisbezoek en voorlichting in de komende maanden zullen aanpakken. Ter stimulering een bericht uit de gemeenschap Groningen. Men heeft daar de stad in vier wijken verdeeld. In iedere wijk wordt nu een openbare bijeenkomst georganiseerd, die wordt aangekondigd door de verspreiding van een groot aantal circulaires in iedere wijk. Op deze manier hoopt men flink wat mensen bijeen te krijgen, na de bijeenkomsten wordt een huisbezoekactie opgezet onder de deelnemers aan de vergaderingen. Is dit plan ook voor andere gemeenschappen niet wat? Men kan het op grotere en kleinere schaal uitvoeren. Zorg vooral ook dat de pers voor zulke bijeenkomsten wordt uitgenodigd. Voor alle leden is er in zo'n actie wat te doen. Men kan meehelpen met het verspreiden van de circulaires, men kan op huisbezoek gaan, men kan medewerking verlenen aan de programma's. Toe, humanisten in Nederland, schiet eens uit Uw slof.

De Ark.

Er verschijnt in dit nummer een aparte rubriek Ark-nieuws, maar mogen we toch even de aandacht op deze nieuwe rubriek vestigen. U kunt er in lezen hoe een oude wens nu eindelijk in vervulling gaat, een aantal conferenties gedurende de wintermaanden in eigen huis. Er wordt begonnen met een Conferentie over Humanisme en Opvoeding, daarna een conferentie voor vrouwen over het humanistische gezin en tenslotte een kerstkamp. Wel, we wensen onze mensen in De Ark graag toe dat ze in deze dagen handen vol werk zullen hebben.

Bijeenkomsten rond Kerstmis en Nieuwjaar.

De Ark geeft met het kerstkamp een voorbeeld van wat reeds enkele jaren in het Verbond groeiende is: bezinningsbijeenkomsten tegen het einde van het jaar. Het is stellig een uitstekende gelegenheid om ons werk eens even uit te lichten boven de gewone sfeer, die overigens lang niet slecht is. Wij raden de gemeenschapsbesturen aan een dergelijke bijeenkomst te organiseren, in de verschillende programma's hebben we gezien, dat er al heel wat

zijn gepland. Wellicht heeft men nog het meest succes als men iets organiseert waaraan het gehele gezin van onze leden kan deelnemen.

Bibliotheek.

Mag het laatste woord deze keer weer gewijd zijn aan de bibliotheek. Tot ons genoegen bemerken we dat verschillende gemeenschappen (b.v. Heerlen, Den Haag en Utrecht) zijn overgegaan tot de vorming van plaatselijke bibliotheken. Een uitstekende aanvulling van onze landelijke bibliotheek. We mogen onze leden dan ook aanbevelen deze plaatselijke bibliotheken te gedenken, wie een heleboel boeken heeft of wie lid is van een gemeenschap die (nog) geen bibliotheek heeft, wel die kan uitstekend bij ons terecht, we kunnen nog heel wat boeken gebruiken en we helpen er op onze beurt De Ark en de kleinere gemeenschappen weer mee. Het adres waaraan U de boeken kunt toezenden is:

H. Lips, Madoerastraat 15, Amersfoort.

UIT en OM het H.V.

Humanisme in Oost en West

Drs Kwee Swan Liat zal op 25 en 26 October a.s. over bovengenoemd onderwerp een cursus geven in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort. Inlichtingen Int. School voor Wijsbegeerte, Dodeweg 8, Amersfoort.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Heer zoekt kennism. m. eenv. dame, gevoelstype, 35—40 j., blond, max. 1.65 m.

Brieven liefst met foto onder No. 06, C.B., Hum. Verbond.

HUMANISTISCH THUISFRONT

geeft advies, hulp en bijstand aan militairen, gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, A'dam-C, telefoon: 38583.

Zojuist verschenen:

Humanistische Weekkalender 1953

*

Het schild van deze kalender is een reproductie van
een schilderij van G. H. Weizenbruch: „De Molen”

*

De teksten werden samengesteld door:
H. G. Cannegieter en Prof. Dr. G. Stuiveling

*

Een prachtig en smaakvol geschenk en een
vreugde om zelf te bezitten, prijs slechts f 1.90

*

Bestellingen bij de gemeenschappen of bij het Centraal Bureau
Hum. Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960

Besch. en ontw. j. vrouw, begin 40, op-
gew. kar., goede huisvr., veel liefde en
begrip voor kinderen, zoekt kennismaking.

Br. onder no. 01, C.B., Hum. Verbond.

Wednr. gep. H'lem vraagt dame m.l. met
enig inkomen, voor huishouding.

Br. onder nr. 02, C.B., Hum. Verbond.

Dokter's wed., middelbare leeftijd, wo-
nende omgeving Hilversum

biedt inwoning

aan Heer zelfde leeftijd voor gez. vriend-
sch. samenwonen.

Br. onder no. 03, C.B., Hum. Verbond.

Jonge vrouw, 32 jaar, zoekt een
beschaafde vriendin

of vriend, zelfde leeftijd of ouder, met
gezonde levensopvatting, te Amsterdam.

Br. onder no. 04, C.B., Hum. Verbond.

Wederkerig dienstbetoon.

Jongeman, 28 jaar, met libertaire levens-
opvatting, geïnteresseerd bij kunst, klass.
muziek, natuurleven en sociale weten-
schappen, zoekt contact met kapitaalkrach-
tige dame of heer, om zijn studie te kunnen
voltooien. Hij wil behulpzaam zijn bij
ziekenverpleging, admin. en boekh., inning
gelden, toezicht houden, etc.

Brieven onder nr 05, C.B., Hum. Verb.

HENR. EN A. ROLAND HOLST - CURIE - ORWELL

Goede boeken verouderen niet!

Hiervan uitgaande biedt het Genootschap
voor Boekenvrienden zijn leden een keuze
van werken uit de wereldliteratuur * bel-
letrie, poëzie, wijsbegeerte, sociale pro-
blemen, biografieën, wetenschap, theo-
logie, kunsthistorie, reisverhalen, jeugd-
lectuur enz. *

zowel in de oorspronkelijke talen als in
literair verantwoorde vertalingen

in verzorgde uitvoering en tegen sterk
gereduceerde prijzen, gemiddeld de helft
van de oorspronkelijke - met vrije keuze
en zonder koopverplichting

Genootschap voor
Boekenvrienden

ZENDT DEZE BON IN OPEN ENVELOP MET 2 CENT PORTO
Wilt U mij uw catalogi en huisorgaan „Boek” zenden?

Naam _____

Adres _____

Woonplaats _____

GRATIS WELKOMSTBOEK EN BOEKEN-CHEQUE

EEN VERZEKERING MET GROTE VOORDELEN IS HET AURORA-GEZINSTARIEF

VRAAGT NADERE INLICHTINGEN BIJ:

N.V. LEVENSVZERZEKERING M.J.

AURORA Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 - A'DAM - TEL. 47006-42878

Beminnelijke humanistische heidenen

zo meent een goed-orthodoxe ouderling van de Nederlands Hervormde kerk de
redactie van de Groene Amsterdammer te moeten aanduiden. Die ouderling, wel
te verstaan, is een trouw lezer van de Groene, en hij bezigde die qualificatie in
een brief, waarin hij, na ontvangst van het kerstnummer van de Groene, uit-
drukking gaf aan zijn warme waardering voor ons blad.

Beminnelijk?... wij weten het niet. Heidenen?... wij geloven het niet.
Humanistisch?... ja, als het betekent dat wij ons baseren op eerbied voor de
mens als mede-deelhebber aan geestelijke waarden. Want de Groene erkent geen
mede- of tegenstanders, doch slechts mensen. En dit is dan misschien wat
de Groene zoveel vrienden van elke kleur bezorgt.

Behoort U al tot hen? Voor f 15,- per jaar of f 3,75 per kwartaal kunt U
óók een „beminnelijke humanistische heiden” worden. En als U liever eerst nog
even de kat uit de boom wilt kijken, vraagt dan enige proefnummers aan. Ons
adres is: Frederiksplein 22-24, Amsterdam; ons gironummer 72880.